

Regnskapsmessig behandling av omorganiseringer innad i konsern

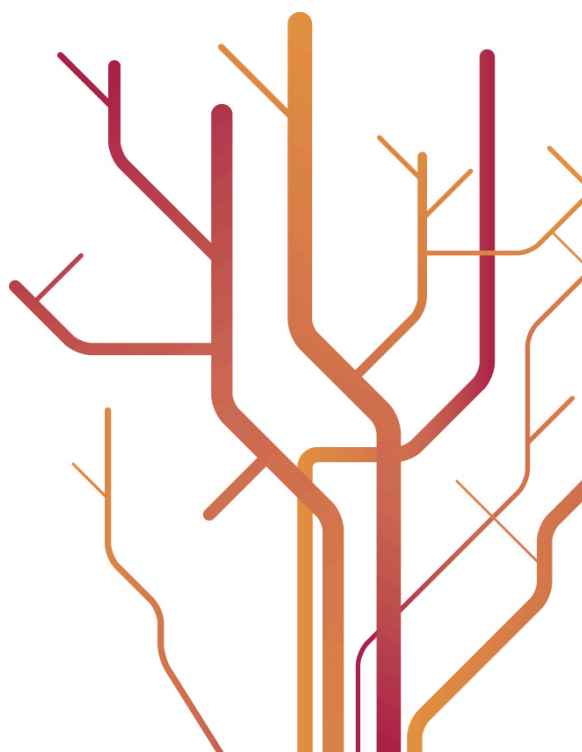
En undersøkelse av revisors profesjonelle skjønn

Marte Collin

Mastergradsoppgave i økonomi og administrasjon
- studieretning bedriftsøkonomi (30 stp)

Juni 2011

Forord

Denne oppgaven markerer avslutningen på min mastergradsutdannelse ved Handelshøgskolen i Tromsø. Det har vært fem lærerike år, som har gitt med god kunnskap og ellers relevant erfaring.

Jeg vil benytte anledningen til å rette en stor takk til mine veiledere ved Handelshøgskolen i Tromsø på denne masteroppgaven, Henning Sollid og Bjørn Sælen. De har under hele prosessen gitt gode råd og konstruktiv tilbakemelding. Jeg vil også takke revisorfirmaene som har stilt opp på intervju, til tross for en travel hverdag, for å belyse sin kunnskap rundt temaet i denne studien.

Det er også på sin plass å takke mine medstudenter som har bidratt til fem minneverdige år, studietilværelsen ville ikke vært det samme uten dere. Gode støttespillere gjennom hele min utdanning har også mine foreldre og min samboer vært. Dere har gitt gode ord, og bidratt til økt motivasjon.

Tromsø, 6. juni 2011

Marte Collin

Sammendrag

Formålet med denne studien har vært å undersøke hvordan revisjonsselskaper vurderer den regnskapsmessig behandlingen av omorganiseringer innad i konsern. Det være seg om omorganiseringen skal regnskapsføres til transaksjon eller kontinuitet. Dette for å undersøke om revisors profesjonelle skjønn er i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk. I tillegg har studien kartlagt om regnskapsmessig behandlingen er ensartet.

Revisors profesjonelle skjønn er bestemt av to uavhengige variabler; regnskapsloven og god regnskapsskikk mot virkeligheten. Regnskapsmessig behandling skal styres av økonomiske realiteter og ikke formell form (NOU, 1995:30). Den juridiske strukturen på omorganiseringen er derfor underordnet (Kvifte, 2004). God regnskapsskikk deler fusjon og fisjon inn i typetilfeller som er avgjørende for å drøfte den regnskapsmessige behandlingen. Fusjon deles inn i vertikal fusjon og horisontal fusjon, fisjon deles inn i ren fisjon og fusionsfusjon. Overføring kan deles inn i typetilfellene; tingsinnskudd og pengevederlag. For å kunne undersøke revisors skjønnsmessige vurdering ble virkeligheten begrenset i disse seks typetilfellene. Felles for alle typetilfellene er at regnskapsmessig behandling skal utledes av transaksjonsprinsippet.

Studien er lagt opp som en multiple casestudie hvor de fire største revisjonsfirmaene i Norge i dag er valgt som case. Det ble benyttet primærdata i form av semi-strukturerte intervjuer. To av intervjuene foregikk på respondentens arbeidsplass, mens de to andre intervjuene ble gjennomført over telefon. Studien konkluderer med at revisjonsselskapene følger regnskapslov og god regnskapsskikk i stor grad, der disse gir klar veiledning. Revisorenes profesjonelle skjønn er her også ensartet. Der hvor regnskapslov og god regnskapsskikk åpner for en vurdering, kan det vanskelig konkluderes med i hvor stor grad revisjonsselskapene er i samsvar med regnskapslov og god regnskapsskikk. Dette fordi regnskapslov og god regnskapsskikk er uklar. Revisorenes profesjonelle skjønn er i disse tilfellene uensartet. Dette fører til at like transaksjoner ikke får lik regnskapsmessig behandling. Påliteligheten blir lav og det kan påvirke sammenlignbarheten.

Nøkkelord: Transaksjonsprinsippet, kontinuitetsgjennomskjæring, omorganisering innad i konsern, pålitelighet

Innholdsfortegnelse

FORORD	I
SAMMENDRAG	II
INNHOLDSFORTEGNELSE	III
FIGURLISTE	V
TABELLISTE	V
BEGREPSLISTE	VI
1 INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN	1
1.2 PROBLEMSTILLING	4
1.3 AVGRENSNING	4
2 TEORI	5
2.1 ÅRSREGNSKAPET	5
2.1.1 Brukergrupper.....	6
2.1.2 Kvalitetskrav.....	7
2.2 REGNSKAPSLOVEN	9
2.2.1 Grunnleggende regnskapsprinsipper.....	9
2.2.2 God regnskapsskikk	10
2.2.3 Presentasjon av aktuelle regnskapsstandarder og diskusjonsnotat.....	12
2.3 KONSERN	13
2.3.1 Bestemmende innflytelse gjennom eie.....	14
2.3.2 Bestemmende innflytelse gjennom avtale eller vedtekter.....	15
2.4 REVISORS ROLLE.....	15
2.5 OMORGANISERINGER INNAD I KONSERN	16
2.5.1 Aksjelovgivningens bestemmelse om fusjon	17
2.5.2 Aksjelovgivningens bestemmelser om fisjon.....	19
2.5.3 Aksjelovens bestemmelser om overføringer	22
2.5.4 Aksjelovens måleregler ved kapitalforhøyelse og stiftelse	24
2.6 REGNSKAPSMESSIG BEHANDLING AV OMORGANISERING INNAD I KONSERN	25
2.6.1 Transaksjonsprinsippet og kontinuitetsgjennomskjæring	26
2.6.2 Objektive kjennetegn ved overdragelsen.....	29
2.6.3 Eier- eller selskapsnivå.....	32
2.6.4 Konsernkontinuitet eller selskapskontinuitet.....	33
2.6.5 Regnskapsmessig behandling av fusjon	34
2.6.6 Regnskapsmessig behandling av fisjon	37
2.6.7 Regnskapsmessig behandling av overføringer	39

2.7 NOEN KONSEKVENSER AV REGNSKAPSMESSIG BEHANDLING	40
3 METODE	43
3.1 FORSKNINGSDESIGN.....	43
3.1.1 Casestudie	44
3.2 FORSKNINGSMETODE	44
3.2.1 Kvalitativ metode.....	45
3.3 EVALUERING AV METODE.....	47
3.3.1 Pålitelighet	48
3.3.2 Troverdighet.....	48
3.3.3 Overførbarhet.....	49
3.3.4 Overensstemmelse.....	49
4 RESULTATER OG ANALYSE	50
4.1 RESULTATER VERTIKAL OG HORIZONTAL FUSJON	50
4.2 RESULTATER REN FISJON OG FISJONSFUSJON	52
4.3 RESULTATER OVERFØRINGER GJENNOMFØRT SOM TINGSINNSKUDD ELLER MOT PENGEVEDERLAG	53
4.4 ANALYSE VERTIKAL OG HORIZONTAL FUSJON	56
4.4.1 Vertikal fusjon	56
4.4.2 Horisontal fusjon	56
4.5 ANALYSE REN FISJON OG FISJONSFUSJON.....	58
4.5.1 Ren fusjon.....	58
4.5.2 Fisjonsfusjon	58
4.6 ANALYSE OVERFØRING GJENNOMFØRT SOM TINGSINNSKUDD ELLER MOT PENGEVEDERLAG ...	59
4.6.1 Tingsinnskudd.....	59
4.6.2 Pengevederlag.....	60
5 KONKLUSJON	62
5.1 STUDIENS FORMÅL	62
5.2 KONKLUSJON	62
5.3 REFLEKSJONER.....	65
5.4 VIDERE FORSKNING.....	66
6 REFERANSELISTE	67
VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE	70

Figurliste

FIGUR 1 STUDIENS FORMÅL	3
FIGUR 2 ÅRSREGNSKAPET SOM INFORMASJONSSYSTEM (EKLUND & KNUTSEN, 2003).....	6
FIGUR 3 EKSEMPEL PÅ ÅRSREGNSKAPETS BRUKERE (LANGLI, 2010).....	7
FIGUR 4 FORHOLDET MELLOM REGNSKAPSLOV, GOD REGNSKAPSSKIKK OG REGNSKAPSPRAKSIS (KRISTOFFERSEN, 2008).....	10
FIGUR 5 STANDARDENES OG DISKUSJONSNOTATETS RETTSLIGE STATUS	12
FIGUR 6 KONSERNFORHOLD	13
FIGUR 7 DIREKTE OG INDIREKTE AKSJEIE (HUNEIDE ET AL., 2010).....	14
FIGUR 8 INDIREKTE AKSJEIE (BETTMO ET AL., 2000).....	15
FIGUR 9 REVISORS OPPGAVER	16
FIGUR 10 VERTIKAL FUSJON	18
FIGUR 11 HORIZONTAL FUSJON.....	18
FIGUR 12 REN FISJON	20
FIGUR 13 FISJONSFUSJON.....	20
FIGUR 14 OVERFØRING MED TINGSINNSKUDD	23
FIGUR 15 OVERFØRING MOT PENGEVEDERLAG	23
FIGUR 16 REELLE OG IKKE-REELLE TRANSAKSJONER	28
FIGUR 17 UNDERSØKELSENS FASER (D. I. JACOBSEN, 2005)	43
FIGUR 18 REVISORS PROFESJONELLE SKJØNN	45

Tabelliste

TABELL 1 FUSJONSFORMENE DELT INN I TYPETILFELLER.....	18
TABELL 2 FISJONSFORMENE DELT INN I TYPETILFELLER	21
TABELL 3 OVERFØRINGSFORMENE DELT INN I TYPETILFELLER.....	22
TABELL 4 REGNSKAPSMESSIG BEHANDLING AV FUSJON	37
TABELL 5 REGNSKAPSMESSIG BEHANDLING AV FISJON	39
TABELL 6 REGNSKAPSMESSIG BEHANDLING AV OVERFØRINGER	40

Begrepsliste

ASL: Aksjeloven (JD, 1997)

DnR: Den norske Revisorforening

IFRS: International Financial Reporting Standards

NOU: Norges offentlige utredninger

Ot.prp: Odelstingsproposisjon

Regnskapsføring til kontinuitet og eller kontinuitetsgjennomskjæring: Måling til balanseførte verdier

Regnskapsføring til transaksjon: Måling til virkelig verdi

REVL: Revisorloven (FIN, 1999)

RSKL: Regnskapsloven (FIN, 1998)

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Norsk praksis er til dels uensartet ved regnskapsmessig behandling av omorganiseringer (Kvifte, 2008). Uensartet praksis fører til at like transaksjoner får ulik regnskapsmessig behandling noe som kan svekke årsregnskapets pålitelighet. Dette danner grunnlaget for denne studien, som har som formål å undersøke regnskapsmessig behandling av omorganiseringer innad i konsern.

I næringslivet i dag gjennomføres omorganiseringer i stor grad. For å tilpasse seg næringslivets utvikling, har selskaper behov for å endre på sin organisasjonsstruktur. Endringene som foretas er en omorganisering, som gjennomføres slik at selskapene best mulig skal kunne utnytte egne ressurser og styrke egen konkurranseevne (Zimmer, 2010). I dagens næringsliv inngår mange selskaper i konsern. Morselskapet har en posisjon som gjør at konsernet kan bygges opp som en enhetlig organisasjon. Konsern drives ofte som en økonomisk og organisasjonsmessig enhet, hvor konsernets samlede ressurser struktureres optimalt. Rettslig sett er de enkelte konsernselskapene selvstendige rettssubjekter og har sin selvstendige selskapsrettslige organisasjon. Den optimale strukturen oppnås av å omorganisere innad i konsernet. Tilpasningen av konsernstrukturen til næringslivets utvikling gjør at strukturen vil måtte forandre seg over tid. Det vil derfor være løpende behov for å foreta omorganiseringer i ulike former (NOU, 1996:3).

Regnskapsmessig behandling av omorganisering innad i konsern er ikke utdypende omhandlet i regnskapsloven eller lovforarbeider til regnskapsloven. Den regnskapsmessige behandlingen må derfor utledes av transaksjonsprinsippet. Transaksjonsprinsippet er et av de grunnleggende prinsippene i Norsk regnskapslovgivning. Etter dette prinsippet skal transaksjoner regnskapsføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet (Johnsen & Kvaal, 1999). En grunnleggende forutsetningen i regnskapslovgivningen er at kun økonomiske realiteter er gjenstand for regnskapsføring. En formell transaksjon som ikke er reell skal således ikke regnskapsføres. Som en direkte utledning av transaksjonsprinsippet følger det således at formelle transaksjoner som ikke er reelle, ikke skal gi grunnlag for ny verdimåling. Denne dimensjonen av transaksjonsprinsippet kalles

kontinuitetsgjennomskjæring (NOU, 1995:30). Gjennomskjæringen av målingen fører til at de balanseførte verdiene videreføres (Kvifte, 2004).

Skillet mellom reelle og ikke-reelle transaksjoner har derfor stor betydning for hvordan transaksjonsprinsippet skal anvendes (Johnsen & Kvaal, 1999). Omorganiseringer mellom selskaper i samme konsern anses i mange sammenhenger som ikke-reelle transaksjoner.

Transaksjonene blir da gjenstand for kontinuitetsgjennomskjæring (Kvifte, 2004).

For å forstå skillet ga Departementet en veiledning i Ot.prp nr. 43 1998-99, s. 8 *”Det regnskapsmessige transaksjonsprinsippet har anvendelse når partene i transaksjonen fatter beslutning på grunnlag av sammenhengen mellom ytelse og vederlag. Ved kjøp og salg innebærer det at partene hver for seg aksepterer prisen som et uttrykk for verdien av ytelsen. Regnskapsmessige transaksjoner skal ha et reelt innhold.”* Det følger av sitatet at to dimensjoner er avgjørende for om en transaksjon anses som reell eller ikke-reell: (Johnsen & Kvaal, 1999)

- Uavhengighetsdimensjonen (partene)
- Innholdsdimensjonen (transaksjonens innhold)

I praksis er det samspillet mellom disse dimensjonene som har skapt størst tolkningsproblemer (Kvifte, 2008). En nærmere avgrensning for kontinuitetsgjennomskjæring finnes ikke i lovforarbeidene til regnskapsloven. Vi må derfor se hen til god regnskapskikk som er en rettslig standard i RSKL § 4-6. I denne studien vil omorganiseringer som gjøres i form av fusjon, fisjon og overføringer av virksomhet undersøkes. Det henspeiler seg på hele eller deler av en virksomhet. Et felles begrep for disse omorganiseringene innad i konsern refereres ofte til som virksomhetsoverdragelser (Kvifte, 2004). Fusjon og fisjon behandles i NRS 9 Fusjon, NRS (F) Fisjon. Det foreligger også et diskusjonsnotat, NRS (D) Regnskapsføring i selskapsregnskapet av overdragelser mellom selskaper i samme konsern (heretter omtalt som diskusjonsnotatet), som behandler omorganiseringer innad i konsern. Det er kun NRS 9 Fusjon som er en endelig standard med rettslig status.

Aksjeloven stiller opp flere former for gjennomføring av fusjon. God regnskapskikk klassifiserer fusjon og fisjon i typetilfeller. Juridisk struktur er ikke avgjørende for den regnskapsmessige behandlingen. Det er de økonomiske realiteter som skal legges til grunn for målingen i regnskapet (NOU, 1995:30). NRS 9 Fusjon klassifiserer fusjonsformene i vertikale og horisontale fusjoner. NRS (F) Fisjon klassifiserer fisjonsformene i ren fisjon og

fisjonsfusjon. Overføringer av virksomhet kan også klassifiseres i to overordnede typetilfeller; tingsinnskudd og pengevederlag.

Regnskapsføring av transaksjoner til kontinuitet er en plikt når transaksjonen ikke tilfredsstillt kravet til økonomisk realitet. Usikkerheten rundt kontinuitetsgjennomskjæring har imidlertid ført til at prinsippet har fremstått som valgfritt for regnskapspliktige (Eckhoff, Jacobsen, Kolbjørnsen, Nilsen, & Tystad, 2005). Formålet med denne studien er å undersøkes hvordan revisjonsselskaper vurderer den regnskapsmessig behandlingen av omorganiseringer innad i konsern. Dette for å undersøke om profesjonelle skjønn er i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk. Dette vil gi et bilde på om like transaksjoner får lik regnskapsmessig behandling.

Formålet med studien illustreres i figur 1. Det er revisors profesjonelle skjønn som beskrives i denne studien. Revisor foretar sitt profesjonelle skjønn på grunnlag av regnskapsloven og god regnskapsskikk stilt opp med virkeligheten. Vurderingen munner ut i regnskapsmessig behandling av omorganisering innad i konsern til transaksjon eller kontinuitet.

Figur 1 Studiens formål

1.2 Problemstilling

Ut i fra overnevnte bakgrunn er det utviklet en problemstillingen som belyses i denne studien:

I hvilken grad følger revisjonsselskaper norsk regnskapslov og god regnskapsskikk ved regnskapsmessig behandling i selskapsregnskapet av omorganiseringer innad i konsern?

Herunder omorganiseringer gjort i form av:

- 1. Fusjon gjennomført som vertikal og horisontal fusjon*
- 2. Fisjon gjennomført som ren fisjon og fusionsfusjon*
- 3. Overføring av virksomhet gjennomført som tingsinnskudd eller mot pengevederlag*

1.3 Avgrensning

- Regnskapsmessig behandling avgrenses til å se på måleregelen.
- Studien tar for seg regnskapsmessig behandling av omorganisering for selskaper som er Norske aksjeselskaper.
- Studien omhandler ikke små foretak definert etter RSKL § 1-6 og spesialbestemmelser tilpasset disse.
- Studien tar ikke for seg løpende omsetning av varer og tjenester (inngår som en del av varekretsløpet) mellom selskaper i samme konsern.
- Studien tar ikke for seg salg med finansiell tilbakeleie.
- Studien behandler ikke skatterettslige problemstillinger.

2 Teori

Kapittelet tar for seg studiens teoretiske forankring. Teorien er valgt på bakgrunn av studiens formål og problemstilling, og vil danne grunnlag for drøftingen i studiens analyse og konklusjon. Regnskapsmessig behandling reflekteres i årsregnskapet, selskaper er selv pliktig til å utarbeide årsregnskap og revisor skal tilføre årsregnskapet pålitelighet. Det vil først bli gjort rede for årsregnskapets fundament, regnskapsloven og god regnskapsskikk. Videre vil konsern defineres, da det er avgjørende for problemstillingen at vi står ovenfor et konsern. Revisors rolle vil så bli presentert. De ulike typetilfellene av omorganiseringer blir forklart, for så å angi regnskapsmessig behandling av disse etter regnskapsloven og god regnskapsskikk. Til slutt rundes det av med noen konsekvenser ved feil regnskapsmessig behandling.

2.1 Årsregnskapet

Selskapers plikt til å utarbeide årsregnskap er bestemt ved lov. Årsregnskapets innhold er også sterkt regulert. Regnskapsplikten innebærer plikt til å bokføre og dokumentere regnskapsopplysninger og utarbeide årsregnskap og årsberetning. Registreringen reguleres av bokføringsloven, og måling og rapportering reguleres av regnskapsloven. (Huneide, Pedersen, Schwencke, & Haugen, 2010). Regnskapsplikten er knyttet til organisasjonsform, og etter RSKL § 1-2 første ledd omfattes alle aksjeselskaper av regnskapsplikten.

I RSKL § 3-2 reguleres innholdet i årsregnskapet. Det skal inneholde resultatregnskap, balanse, kontantstrømoppstilling og noteopplysninger. Notekravene har som formål å øke regnskapets informasjonsverdi og følger i RSKL kapittel 7. Det fremgår av lovteksten og de aktuelle regnskapsstandarder hvilke noteopplysninger som skal gis. De skal utfylle resultatregnskapet, balansen og kontantstrømoppstillingen, og informere om stilling og resultat som ikke fremgår av årsregnskapet (Handeland & Schwencke, 1999).

Et årsregnskap skal formidle informasjon om virksomhetens økonomiske situasjon. Formålet er å gi de ulike brukergruppene av årsregnskapet relevant og pålitelig informasjon om virksomhetens økonomiske resultat, finansielle stilling og utvikling. Utbyttegrunnlaget og beskatning av selskapet utledes også av årsregnskapet (Huneide et al., 2010). Årsregnskapet er således et informasjonssystem som kan deles i tre deler, som vist i figur 2.

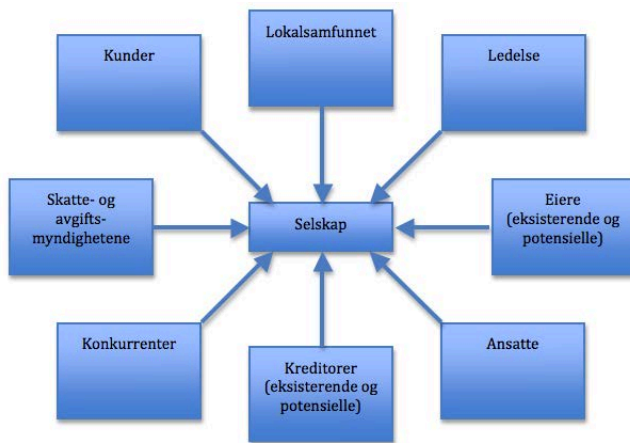

Figur 2 Årsregnskapet som informasjonssystem (Eklund & Knutsen, 2003)

For at årsregnskapet skal kommunisere korrekt resultat av den økonomiske virksomheten, må hendelser av økonomisk karakter registreres. Etter registrering må verdien det skal registreres med vurderes. Det finnes flere ulike verdibegreper som vil vise den økonomiske stillingen til virksomheten ulikt (Eklund & Knutsen, 2003).

2.1.1 Brukergrupper

De ulike brukergruppene kan ha ulikt informasjonsbehov, alt etter hva de skal benytte informasjonen til. Vi skiller mellom intern og eksterne brukergrupper. De interne brukergruppene er virksomhetens ledelse, eiere og ansatte. Eksempler på de eksterne brukergruppene er selskapets eksisterende og eventuelt fremtidige kreditorer, konkurrenter, potensielle nye eiere, skatte- og avgiftsmyndighetene, kunder og lokalsamfunnet generelt. Dette er illustrert i figur 3. De eksterne brukergruppene får sin informasjon gjennom års- og delårsrapporter, mens de interne brukergruppene har tilgang til mer detaljert informasjon oftere (Langli, 2010). Reglene for avleggelse av årsregnskapet tar sikte på å dekke eiernes, ansattes og kreditorenes informasjonsbehov (Huneide et al., 2010). Reglene er et resultat av et kompromiss mellom å tilfredsstille ulike brukergruppers informasjonsbehov, og selskapets ønske om å holde tilbake noe informasjon grunnet konkurransehensyn og kostnadene knyttet til å tilfredsstille alle brukernes informasjonsbehov (Langli, 2010). De fleste interessegrupper vil antas tilfredsstilt ved et årsregnskap utarbeidet etter lovbestemte og anerkjente prinsipper (Huneide et al., 2010).

Figur 3 Eksempel på årsregnskapets brukere (Langli, 2010)

2.1.2 Kvalitetskrav

Årsregnskapet må tilfredsstill kvalitetskrav om å være oversiktlig og forståelig for brukerne. Informasjonen må også være relevant og pålitelig, og gi grunnlag for sammenligning med tidligere år (Huneide et al., 2010). Langli supplerer med to ekstra kvalitetskrav; rettvise bilde og vesentlighet (Langli, 2010). Kvalitetskravene sikrer den overordnede kvaliteten på årsregnskapet, og således årsregnskapets brukere tillit til det (Huneide et al., 2010). Relevans og pålitelighet benevnes som de primære kvalitetskravene, mens de andre er sekundære (Elling, 2002).

Relevant; informasjonen i regnskapet må være relevant for brukerne, for at de skal kunne nyttiggjøre seg den. Informasjonen er relevant når den har betydning for en brukers beslutning. Informasjonen skal gjøre en forskjell ved en konkret beslutning. *”Det må derfor tas med regnskapsinformasjon og benyttes regnskapsprinsipper som sikrer at brukerne foretar en korrekt vurdering av selskapets inntjening og økonomiske situasjon”* (Huneide et al., 2010, s. 82).

Pålitelig; når informasjonen er pålitelig vil den også være anvendelig for brukerne. For at informasjon skal være pålitelig må den ikke inneholde feil. Dette innebærer at vesentlige poster ikke er beheftet med for stor grad av usikkerhet (Huneide et al., 2010). Årsregnskapet inneholder en rekke usikre målinger, og dermed eksisterer det ikke en objektiv riktighet. Riktigheten tolkes ut i fra graden av etterprøvnbarheten (Elling, 2002). Et årsregnskap utarbeidet etter regnskaps- og bokføringsloven muliggjør etterprøvnbarheten da lovene sikrer dokumentasjon av postene i årsregnskapet. Et revisorgodkjent regnskap øker påliteligheten,

fordi informasjonen er etterprøvd av en uavhengig tredjepart (Langli, 2010). Utarbeidelse av årsregnskapet skal vektlegge prinsipper som sikrer at det oppfattes som pålitelig (Huneide et al., 2010). Pålitelighet bygger på at to ulike regnskapsprodusenter med tilgang på samme regnskapsdata skal kunne utarbeide like rapporter.

Forståelig; årsregnskapet skal være lett å forstå for brukerne. Informasjonen må derfor gis på en oversiktlig måte med et språk som er tilpasset brukerne (Huneide et al., 2010). I denne sammenhengen stilles også kompetansekrav til brukerne. Brukerne må ha en viss innsikt i underliggende økonomiske forhold som selskapet opererer under, og kunnskap om hvordan regnskapsrapportering er bygd opp (Sættem, 2006). På denne måten er forståelighet både informasjonsspesifikk og brukerspesifikk. Brukere kan ikke benytte seg av informasjonen når de ikke forstår den. Nyttig informasjon for enkelte brukergrupper skal tas med, selv om den kan være vanskelig å forstå for andre brukergrupper (Huneide et al., 2010). Notekravene skal øke informasjonsverdien og er med på å øke forståeligheten for brukerne. Som nevnt har notekravene en utfyllende og informerende rolle for årsregnskapet, dette er med på å øke brukerens forståelse av regnskapsprodusentens skjønn som er lagt til grunn i utarbeidelsen av årsregnskapet (Handeland & Schwencke, 1999).

Sammenlignbart; sammenlignbarhet mellom regnskapsårene er viktig for at brukerne skal kunne vurdere endringer i selskapets økonomiske situasjon over tid. Sammenlignbarheten bygger også på muligheten for å kunne sammenligne selskapet med andre selskaper (Huneide et al., 2010). Konsistens og ensartethet er viktig for sammenlignbarheten. Anvendelse av samme metoder, rapporter og teknikker over tid for å måle og klassifisere regnskapsdata gjør informasjonen sammenlignbar (Langli, 2010). Sammenlignbarheten er avhengig av regnskapsprinsippene som legges til grunn. Prinsippanvendelse er regulert i RSKL § 4-4 første ledd og presiserer at årsregnskapet skal utarbeides etter ensartede prinsipper.

Prinsippene skal være konsistent over tid, dette sikrer at målemetoden blir lik over perioder.

Rettsvisende bilde; årsregnskapet skal gi et rettsvisende bilde av regnskapspliktiges og konsernets eiendeler og gjeld, finansielle stilling og resultat jf. RSKL § 3-2a første ledd. Rettsvisende bilde er overordnet regnskapsloven og god regnskapsskikk. Det går ut på at årsregnskapet skal gi et realistisk inntrykk av selskapets økonomiske stilling, som er relevant for brukerne. Selskapet må således vurdere om dens antatte regnskapsbrukere får et rettsvisende bilde av virksomhetens økonomiske virkelighet med anvendte regnskapsregler, og

om de får oppfylt sitt informasjonsbehov. Begrepet omtales som et brukerorientert begrep (Ot.prp, nr. 89 2003-2004). Etter RSKL § 3-2a andre ledd skal bestemmelser i regnskapsloven fravikes dersom de er til hinder for å gi et rettviseende bilde. Dette innebærer at brukerne ønsker relevant og pålitelig informasjon, dersom regnskapsregler og regnskapsprinsipper ikke bidrar til dette kan de fravikes. Å fravike fremstår som en rett og plikt for å tilfredsstille kravet i RSKL § 3-2a (Langli, 2010).

Vesentlig; for at informasjonen skal være relevant må den være vesentlig. Vesentlighet bygger på en skjønnsmessig vurdering for hvilken informasjon som skal tas med (Langli, 2010).

2.2 Regnskapsloven

Ved utarbeidelse av årsregnskapet er regnskapsloven den viktigste rettskilden. Gjeldende lov ble vedtatt av Stortinget 17.07.1998, med ikrafttredelse 01.01.1999 (FIN, 1998).

Finansdepartementet har det administrative ansvaret for loven, dette innebærer at de har ansvar for fortolkning av loven, foreslår lovendringer, gir dispensasjoner og fastsetter forskrifter i henhold til loven (Huneide et al., 2010). Regnskapsloven har også en rekke lovforarbeider som gir utfyllende informasjon om lovens bestemmelser. Lovforarbeidene utgis i form av NOUer og Ot.prper.

2.2.1 Grunnleggende regnskapsprinsipper

Regnskapsføring skal etter RSKL kapittel 4 bygge på ti grunnleggende prinsipper. De teoretiske prinsippene omtales som et konseptuelt rammeverk, og prinsippene representerer et rammeverk for tolkning og utredning av regnskapsspørsmål. Prinsippene er lovregulert for å utgjøre en hensiktsmessig ramme for regnskapspraksis (Johnsen & Kvaal, 1999).

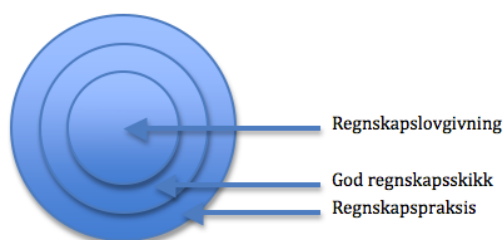
Nye og mer kompliserte transaksjoner og samhandlinger som oppstår på grunn av den økonomiske utviklingen gjør at regnskapsloven ikke i alle tilfeller gir svar på den regnskapsmessige behandlingen. Lovendringsprosessen er tidkrevende, og lovgivningen er dessuten lite fleksibel overfor helt nye situasjoner og behov for raske tilpasninger. Spesielt gjelder dette tilpasning i forhold til den internasjonale regnskapsutviklingen og forhold til nye og mer kompliserte transaksjonstyper. De grunnleggende regnskapsprinsippene benyttes da til å finne den regnskapsmessige løsningen (Huneide et al., 2010). De grunnleggende

regnskapsprinsippene fører til at utviklingen bygger på et teoretisk grunnlag. Samtidig åpner de for fortolkning og fører dynamikk og fleksibilitet inn i lovgivningen (NOU, 1995:30).

Den norske regnskapsmodellen bygger på en transaksjonsbasert historisk-kost modell. Regnskapets hovedformål er å måle resultatet i regnskapsperioden ved å sammenstille inntekter og kostnader i perioden. Den norske regnskapsmodellen er dermed resultatorientert (NOU, 1995:30). De tre overordnede periodiseringsprinsippene er transaksjonsprinsippet, opptjeningsprinsippet og sammenstillingsprinsippet (Ot.prp, nr. 42 1997-98). En inntekt skal resultatføres når den er opptjent (opptjeningsprinsippet), normalt på transaksjonstidspunktet, og følger da transaksjonsprinsippet. I noen tilfeller vil opptjeningen kunne skje enten før eller etter at en transaksjon har funnet sted. En kostnad sammenstilles med tilhørende inntekt, etter sammenstillingsprinsippet. Sammenhengen mellom kostnader og inntekter kan være direkte eller indirekte, kostnadene skal fordeles mellom regnskapsperioder (NOU, 1995:30).

2.2.2 God regnskapsskikk

Etter RSKL § 4-6 skal årsregnskapet utarbeides i samsvar med god regnskapsskikk. Den rettslige standarden god regnskapsskikk formes gjennom praksis, teori og andre områder det er naturlig å ta hensyn til (NOU, 1995:30). ”*God regnskapsskikk skal supplere loven når det gjelder forhold som ikke er direkte regulert i lov eller forskrift, samt utdype innholdet i lovbestemmelsene. Det er bare anledning til å fravike lovens ordlyd i de tilfeller unntaket uttrykkelig fremgår av loven*” (Ot.prp, nr. 43 1998-99, s. 106). Lovforarbeidene til regnskapsloven legger til grunn at god regnskapsskikk skal fastlegges gjennom praksis og utarbeidelse av normer fra anerkjente normstiftende institusjoner. Det er angitt i Ot.prp nr. 42 1997-98 at en fast forekommende praksis med en viss utbredelse kan anses å være god regnskapsskikk når det ikke er utgitt anbefalinger og normer. Dette er illustrert i figur 4.

Figur 4 Forholdet mellom regnskapslov, god regnskapsskikk og regnskapspraksis (Kristoffersen, 2008)

Norsk Regnskapsstiftelse er den viktigste fortolker av god regnskapsskikk i Norge (Bettmo, Granlund, Gøbel, & Hestås, 2000). Norsk Regnskapsstiftelse har som formål å utarbeide og utgi regnskapsstandarder, samt å fortolke prinsipielle spørsmål i tilknytning til avgitte standarder. Med regnskapsstandarder menes endelige og foreløpige standarder utgitt av Norsk Regnskapsstiftelse. Endelige regnskapsstandarder (NRS) fastsettes når anvendelse av en foreløpig regnskapsstandard (NRS F) har vunnet praktiske erfaringer, mens en foreløpig regnskapsstandard fastsettes på grunnlag av et høringsutkast (NRS HU) og mottatte høringskommentarer. En endelig regnskapsstandard skal følges, mens en foreløpig regnskapsstandard anbefales fulgt. Et høringsutkast til regnskapsstandard utarbeides når et behov for en regnskapsstandard er avdekket, høringsutkastet vil da gi en veiledning på hvordan problemet bør løses. Diskusjonsnotat (NRS D) er normalt et ledd i utvikling av en regnskapsstandard. Diskusjonsnotat ser på problemstillinger og drøfter områder som behøver avklaring og mulige konklusjoner (Huneide et al., 2010).

God regnskapsskikk innebærer at regnskapet er utarbeidet i samsvar med de grunnleggende regnskapsprinsippene og lovens bestemmelser for øvrig (NOU, 2003:23). God regnskapsskikk er under stadig utvikling og standardene oppdateres i takt med denne utviklingen. Standardene skal være dynamiske og tilfredsstillende næringslivet og brukergruppens behov. Norske standarder påvirkes av utviklingen i utenlandske regnskapsstandarder og Norsk Regnskapsstiftelse har som formål å harmonisere de norske standardene med IFRS (Bettmo et al., 2000).

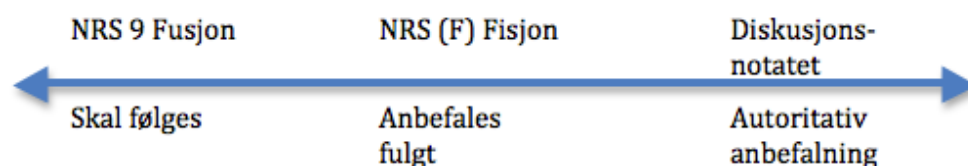
Oppsummert er god regnskapsskikk å avlegge og kommentere regnskapsdata for økonomisk virksomhet: (Huneide et al., 2010, s. 34)

- *i samsvar med regnskapslovgivningen og autoritative anbefalninger og normer*
- *i samsvar med etablert regnskapsteori forankret i anerkjent forskning*
- *i samsvar med anerkjent god regnskapspraksis*
- *i samsvar med grunnleggende kvalitetskrav og regnskapsprinsipper*

God regnskapsskikk i hvert enkelt tilfelle kan i praksis være vanskelig å vurdere når de overnevnte kriteriene gir ulike løsninger (Huneide et al., 2010).

2.2.3 Presentasjon av aktuelle regnskapsstandarder og diskusjonsnotat

De ulike formene for omorganisering innad i konsern som behandles i denne studien er omhandlet i Norske regnskapsstandarder og et diskusjonsnotat utgitt av Norsk Regnskapsstiftelse. NRS 9 Fusjon, NRS (F) Fisjon og NRS (D) Regnskapsføring i selskapsregnskapet av overdragelser mellom selskaper i samme konsern (heretter omtalt som diskusjonsnotatet). Det er kun NRS 9 Fusjon som er en endelig standard med rettslig status. Standardenes og diskusjonsnotatets rettslige status er vist i figur 5.

Figur 5 Standardenes og diskusjonsnotatets rettslige status

NRS 9 Fusjon ble revidert oktober 2009 og skal anvendes på fusjoner hvor fusjonsplanen vedtas 1. januar 2010 eller senere. Tidligere anvendelse er i midlertidig tillatt. NRS (F) Fisjon som sist ble revidert november 2006.

Diskusjonsnotatet ble utgitt i 2000 og regulerer regnskapsmessig behandling av alle overdragelser mellom selskaper i samme konsern, også fusjoner og fisjoner. I midlertidig vil fusjons- og fisjonsstandardene gå foran diskusjonsnotatet der hvor disse standardene er klare. I 2006 ble diskusjonsnotatet erstattet av et høringsutkast om omorganiseringer innenfor konsern, NRS (HU) Omorganiseringer (NorskRegnskapsstiftelse, 2006b). Dette høringsutkastet skulle regulere regnskapsmessig behandling av omorganiseringer innad i konsern som ikke gjennomføres som fusjoner eller fisjoner. Høringsutkastet la opp til økt bruk av kontinuitetsgjennomskjæring ved overdragelser innad i konsern (NorskRegnskapsstiftelse, 2006a).

Juni 2007 besluttet Norsk Regnskapsstiftelse å trekke tilbake NRS (HU) Omorganiseringer grunnet motstand i høringsrunden mot høringsutkastets prinsipielle utgangspunkt. I høringsssvarene var det stor uenighet rundt hvordan omorganiseringer bør reguleres (NorskRegnskapsstiftelse, 2007). NRS besluttet å utarbeide et nytt høringsutkast etter tilbaketrekkingen. Dette skulle stå klart til Regnskapskonferansen 2008, men er fortsatt ikke

utarbeidet (NorskRegnskapsstiftelse, 2010). Det tidligere diskusjonsnotatet ble igjen gjeldende etter tilbakketrekking av høringsutkastet (NorskRegnskapsstiftelse, 2007). Diskusjonsnotatet fra 2000 er derfor den fremste kilden for regnskapsmessig behandling av overføringer av virksomhet (heretter omtalt som overføring).

2.3 Konsern

Konsern defineres i RSKL § 1-3 og samsvarer med definisjonen i ASL § 1-3. I paragrafens første ledd presiseres det at morselskap og datterselskap i henhold til definisjonen i annet ledd sammen utgjør et konsern. I annet ledd er bestemmende innflytelse et kriterium for å være morselskap. Et selskap har bestemmende innflytelse over et annet gjennom avtale eller eie av aksje.

Konsernforhold kan illustreres slik:

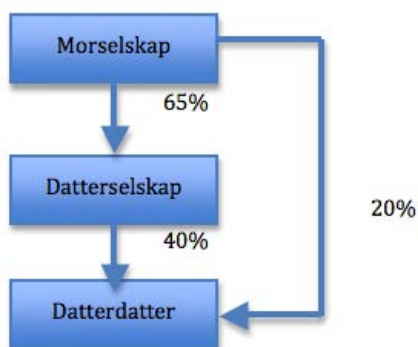
Figur 6 Konsernforhold

Alle selskap som er gjenstand for bestemmende innflytelse fra morselskapet inngår i konsernet. Datterselskaper med samme morselskap refereres ofte til som søsterselskap. Det er en forutsetning at eierforholdet må være av langsiktig karakter for at vi skal stå ovenfor et konsern. Hvert selskap i konsernet er selvstendige juridiske enheter, og utarbeider egne selskapsregnskaper. Sammen utgjør de juridiske enhetene et konsern og kan betraktes som en økonomisk beslutningsenhet (Bettmo, Drake, Huneide, & Schwencke, 1994). Årsregnskapet for morselskap består av selskapsregnskap og konsernregnskap jf RSKL § 3-2 tredje ledd første setning. I og med at det er regnskapsmessig behandling i selskapsregnskapet som er formålet i denne studien, vil ikke en videre drøftelse av konsernregnskapet tillegges.

2.3.1 Bestemmende innflytelse gjennom eie

Stemmeflertallet representerer i RSKL § 1-3 annet ledd nr. 1 det viktigste grunnlaget for bestemmende innflytelse. Et selskap representerer flertallet av stemmene når selskapet har eierandeler som gir mer enn 50% av stemmerettighetene i et annet selskap. Når et datterselskap er organisert som et aksjeselskap, må det tas hensyn til at aksjekapitalen i datterselskap kan være inndelt i flere aksjeklasser med forskjellig stemmerett for å vurdere om morselskapet har flertall av stemmene (Handeland & Schwencke, 1999). De andre eierne i datterselskapet som utgjør et mindretall kalles minoritetsinteresser. For å klassifiseres som minoritet må eierandelen være mindre enn 50% (Huneide et al., 2010).

Eie av de stemmeberettigede aksjene kan oppnås direkte eller indirekte. Direkte og indirekte eie kan foreligge når et morselskap sammen med et eller flere datterselskap til sammen eier så mange aksjer i det aktuelle selskapet, at de til sammen har flertallet av stemmerettighetene jf. RSKL § 1-3 fjerde ledd. Bestemmende innflytelse oppnås dermed som summen av morselskapets aksjer og datterselskapets aksjer. Det aktuelle selskapet anes da som datterdatter av morselskapet. Bestemmende innflytelse gjennom direkte og indirekte aksjeeie er illustrert i figur 7.

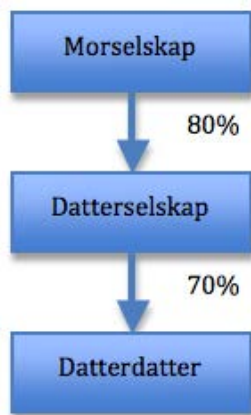

Figur 7 Direkte og indirekte aksjeeie (Huneide et al., 2010)

Av figuren har morselskapet direkte og indirekte eie i datterdatter på 46% ($65\% * 40\% + 20\%$). Morselskapet utøver bestemmende innflytelse fordi selskapet selv eller gjennom datterselskapet utøver en innflytelse på 60% i datterdatter ($40\% + 20\%$) (Huneide et al., 2010).

Et morselskap kan oppnå bestemmende innflytelse over et datterdatterselskap gjennom indirekte eie. Dette er tilfelle dersom morselskapet har bestemmende innflytelse i et datterselskap, som igjen har bestemmende innflytelse i et datterdatterselskap. Dette er vist i

figur 8. Morselskapet oppnår da kontroll ved at morselskapet velger styreflertallet i datter, som igjen velger styreflertallet i datterdatter (Bettmo et al., 2000).

Figur 8 Indirekte aksjeeie (Bettmo et al., 2000)

Av figuren har morselskapet indirekte aksjeeie i datterdatter på 80% av 70% som utgjør 56% (Bettmo et al., 2000).

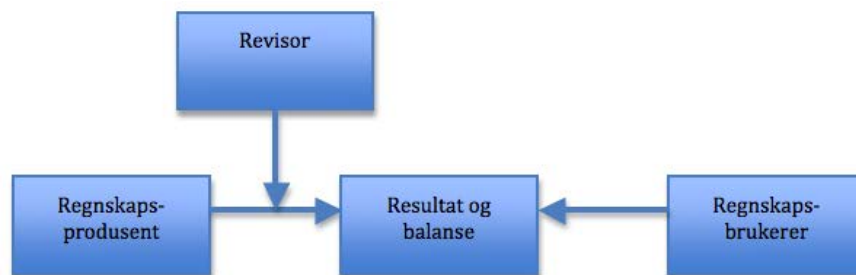
2.3.2 Bestemmende innflytelse gjennom avtale eller vedtekter

I RSKL § 1-3 annet ledd nr. 2 fremkommer det at bestemmende innflytelse alltid gis, uavhengig av eierandel, når selskapet har rett til å velge eller avsette et flertall av styremedlemmene i det andre selskapet. Innholdet i vedtektene og eventuell avtale mellom eierne må vurderes i dette tilfellet (Handeland & Schwencke, 1999). En avtale kan innebære at selskapet har stemmeflertall (Bettmo et al., 2000).

2.4 Revisors rolle

Ansvar for at årsregnskapet viser et riktig bilde av virksomheten ligger hos selskapet selv, som er regnskapsprodusent. Det er selskapets styre som har ansvaret for fremleggelsen av et riktig regnskap (Finanstilsynet, 2009). Videre skal selskaper som er regnskapspliktige etter RSKL § 1-2 første ledd er pliktig til å påse at årsregnskapet revideres av en registrert revisor eller statsautorisert revisor jf. REVL § 2-1 første ledd. Dette innebærer at årsregnskapet til regnskapspliktige aksjeselskaper skal revideres av en revisor for å sikre kvaliteten på regnskapsrapporteringen.

Revisors skal utføre sine oppgaver med integritet, objektivitet og aktsomhet jf. REVL § 1-2 andre setning. Det er et krav om at revisor skal være en uavhengig tredjepart og verifisere informasjonen som ledelsen legger frem for sine eiere jf. REVL § 4-1. Etter REVL § 5-1 skal revisor vurdere om årsregnskapet er utarbeidet og fastsatt i samsvar med lov og forskrifter. Videre skal revisor utføre revisjonen etter beste skjønn jf. REVL § 5-2. Dette for å avdekke feilinformasjon i årsregnskapet som følge av misligheter og feil. Revisor trer inn som en informasjonsgransker mellom informasjonsgiver og informasjonsmottaker. Dette er illustrert i figur 9. Den grunnleggende revisorfunksjonen er å tilføre pålitelighet til årsregnskapet. Pålitelighet er viktig for et sunt næringsliv og regnskapet til å stole på (DnR).

Figur 9 Revisors oppgaver

2.5 Omorganiseringer innad i konsern

Innholdet i begrepet omorganisering finnes ikke i regnskapslov, lovforarbeider eller regnskapslitteratur. Det er derfor nødvendig å se hen til begrepets opprinnelse i det norske språket. Omorganisering avledes av verbet organisere som betyr å bygge opp eller danne organisasjon (Berulfsen & Gundersen, 2003). Således er omorganisering å endre på tidligere organisasjonsstruktur. Næringslivets krav til lønnsomhet og effektivitet gjør at selskaper tilstreber å ha en organisasjonsstruktur som gir best mulig avkastning.

Organisasjonsstrukturen tilpasses utviklingen i næringslivet, og vil derfor være gjenstand for stadig omorganisering. En omorganisering kan ta ulike former (Zimmer, 2010). Studien behandler omorganisering som gjøres i form av fusjon, fisjon og overføringer. Det henspiller seg på hele eller deler av en virksomhet. Et felles begrep for disse omorganiseringene innad i konsern refereres ofte til som virksomhetsoverdragelser (Kvifte, 2004).

Virksomhetsoverdragelser er eiendeler som er anskaffet for å skape verdier over tid (F. B. Jacobsen, 2000). Virksomhet defineres i IFRS 3, og definisjonen legges også til grunn i Norge. ”Med virksomhet forstås et integrert sett av aktiviteter og eiendeler som utføres og styres eller som er egnet til å kunne utføres og styres med henblikk på å frembringe

avkastning i form av utbytte, lavere utgifter eller andre økonomiske fordeler direkte til investorer eller andre eiere, medlemmer eller deltakere” (NRS, 2010, s. 2). I den grad goodwill overdras vil det alltid være tale om en virksomhetsoverdragelse. Foreligger ikke goodwill medfører ikke det nødvendigvis at det ikke er en virksomhet (Huneide et al., 2010).

2.5.1 Aksjelovgivningens bestemmelse om fusjon

Selskapsrettslig reguleres fusjon i ASL kapittel 13. Fusjon innebærer at selskapets eiendeler, rettigheter og forpliktelser overtas som helhet av et annet selskap. Selskapenes virksomhet slås sammen, og betraktes som en videreføring av de tidligere virksomhetene. Selskapet som overtar eiendeler, rettigheter og forpliktelser som helhet defineres som overtakende selskap. Det er dette selskapet som står igjen etter fusjonen. Selskap som overfører sine eiendeler, rettigheter og forpliktelser defineres som overdragende selskap. Overdragende selskap opphører etter en fusjon (Bråthen, 2008). To eller flere selskaper kan samlet overdra sin formue til det overtakende selskapet. Det kan imidlertid kun overdras til et selskap (Ot.prp, nr. 23 1996-97).

ASL kapittel 13 stiller opp fire forskjellige fusjonsformer:

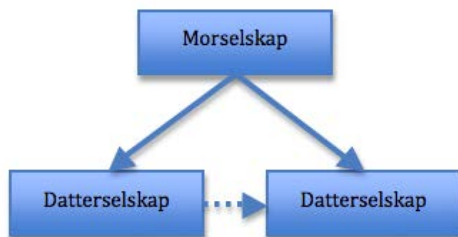
- Opptaksfusjon (ASL § 13-2 første ledd)
- Fusjon ved nystiftelse (ASL § 13-2 første ledd)
- Konsernfusjon (ASL § 13-2 annet ledd)
- Fusjon uten vederlag (ASL §§ 13-23 og 13-24)
 - o Fusjon mellom morselskap og heleid datterselskap (ASL § 13-23)
 - o Fusjon av to heleide datterselskap (ASL § 13-24)

Det kan gjennomføres en rekke varianter og kombinasjoner av formene i praksis. En fusjon innad i konsern kan foretas ved alle de nevnte formene (Andenæs, 2006). I det enkelte selskap treffes beslutningen om fusjon ved at generalforsamlingen godkjenner fusjonsplanen med flertall som for vedtektsendring jf. ASL § 13-3 andre ledd. Vedtektsendring krever tilslutning fra minst to tredeler så vel av de avgitte stemmer som av den aksjekapital som er representert på generalforsamlingen jf. ASL § 5-18 første ledd. Fusjon av heleid datterselskap inn i morselskap kan imidlertid vedtas av selskapenes styre (DnR, 2007).

I NRS 9 Fusjon angis det to typetilfeller av fusjoner; vertikale og horisontale fusjoner. En vertikal fusjon er en fusjon mellom morselskap og datterselskap, dette er illustrert i figur 10. En horisontal fusjon er en fusjon mellom datterselskaper, dette er illustrert i figur 11 (NRS, 2009).

Figur 10 Vertikal fusjon

Figur 11 Horisontal fusjon

I tabellen under er aksjelovens fusjonsformer delt inn i disse typetilfellene.

Tabell 1 Fusjonsformene delt inn i typetilfeller

Fusjonsformer	Typetilfelle
Opptaksfusjon	Kan gjennomføres vertikalt og horisontalt
Fusjon ved nystiftelse	Horisontal
Konsernfusjon	Horisontal
Fusjon uten vederlag	
Fusjon mellom morselskap og heleid datterselskap	Vertikal
Fusjon av to heleide datterselskap	Horisontal

Opptaksfusjon som gjennomført vertikal eller horisontalt innebærer at det overtakende selskapet eksisterer før fusjonen, og vederlagsaksjene utstedes av dette. Aksjeeierne i det overdragende selskapet får et vederlag som tilsvarer verdien av aksjeposten i det overdragende selskapet. Ved en horisontal fusjon med nystiftelse innebærer at et selskap stiftes ved fusjonen, og dette overtakende selskapet utsteder vederlagsaksjer. De fusjonerende selskapene, som formelt sett er overdragende selskap, vil dermed opphøre. Ofte er det reelt sett ett av selskapene som overtar de øvrige (DnR, 2007). En konsernfusjon som gjennomføres horisontalt innebærer at det overtakende selskapet selv ikke utsteder vederlagsaksjer, men et annet selskap i samme konsern. Fusjonsformen er aktuell når morselskapet eier mer enn 90% av aksjene og stemmene på generalforsamlingen i det overtakende selskapet. Det overdragende selskapet får et vederlag i form av aksjer i morselskapet (trekantfusjon), eller i et annet datterselskap (firkantfusjon). Kravet på 90% gjelder også søsterselskapet, og beregnes i begge tilfellene ut i fra direkte og indirekte eie jf. ASL §13-2 andre ledd. Fordringsmodellen i ASL § 13-2 andre ledd andre punkt kan benyttes ved en konsernfusjon. Modellen innebærer at dersom morselskapet utsteder vederlagsaksjer får morselskapet en fordring på datterselskapet, tilsvarende den egenkapitalen det overtakende selskapet tilføres ved fusjonen (Huneide et al., 2010).

I en vertikal fusjon mellom morselskap og heleid datterselskap uten vederlag, er datterselskapet det overdragende selskapet som oppløses etter fusjonen. Fusjonen medfører at morselskapet er direkte eier av datterselskapets eiendeler og gjeld, istedenfor indirekte. Morselskapet tilføres derfor ingen verdier (Huneide et al., 2010). Morselskapet kan ikke fusjoneres inn i datterselskapet etter disse reglene (Bråthen, 2008). I en horisontal fusjon av to heleide datterselskap uten vederlag, overdras det ene selskapets eiendeler, rettigheter og forpliktelser som helhet til det andre selskapet uten vederlag.

2.5.2 Aksjelovgivningens bestemmelser om fisjon

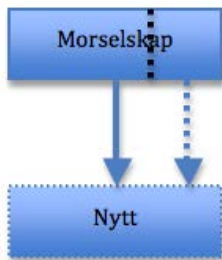
Selskapsrettslig reguleres fisjon i ASL kapittel 14. Fisjon innebærer en fordeling av et selskaps eiendeler, rettigheter og forpliktelser mellom to eller flere selskaper. Selskapet som deles defineres som det overdragende selskapet. Det eller de selskaper som overtar virksomheten, defineres som det overtakende eller utfisjonerte selskapet.

ASL kapittel 14 stiller opp tre forskjellige fisjonsformer:

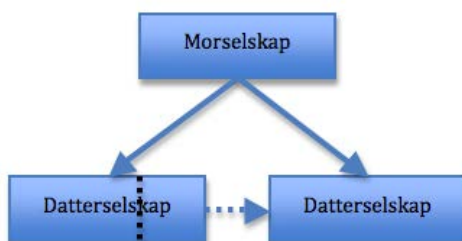
- Fisjon med fortsettelse av det overdragende selskapet (ASL § 14-2 første ledd)
- Fisjon med oppløsning av det overdragende selskapet (ASL § 14-2 andre ledd)
- Konsernfisjon (ASL § 14-2 tredje ledd)

Det kan gjennomføres en rekke varianter og kombinasjoner av formene i praksis. I det enkelte selskap treffes beslutningen om fisjon ved at generalforsamlingen godkjenner fisjonsplanen med flertall som for vedtektsendring jf. ASL § 14-6 første ledd siste setning jf. ASL § 13-3 andre ledd. Dersom ikke alle aksjeeierne i det overdragende selskapet skal kunne delta i samme forhold i alle selskapene som deltar i fisjonen, kreves det tilslutning fra alle de avgitte stemmer og fra hele den aksjekapital som er representert i generalforsamlingen jf. ASL § 14-6 tredje ledd. Dette benevnes som skjevdeling (Zimmer, 2010).

I NRS (F) Fisjon angis det to typetilfeller av fisjoner; ren fisjon og fisjonsfusjon. En ren fisjon er en fisjon hvor det opprettes et nytt selskap som er overtakende i fisjonen, dette er illustrert i figur 12. Fisjonen berører dermed kun verdiene som er gjenstand for deling. En fisjonsfusjon er en fisjon hvor det overtakende selskapet eksisterer før fisjonen, dette er illustrert i figur 13. Dette selskapet representerer ande verdier enn det som er gjenstand for deling (NRS, 2006).

Figur 12 Ren fisjon

Figur 13 Fisjonsfusjon

I tabellen under er aksjelovens fisjonsformer delt inn i disse typetilfellene.

Tabell 2 Fisjonsformene delt inn i typetilfeller

Fisjonsformer	Typetilfelle
Fisjon med fortsettelse av det overdragende selskapet	Kan gjennomføres som fisjonsfusjon og ren fisjon
Fisjon med oppløsning av det overdragende selskapet	Fisjonsfusjon
Konsernfisjon	Fisjonsfusjon

Fisjon med fortsettelse av det overdragende selskapet kan gjennomføres som en ren fisjon og fisjonsfusjon. Fisjon med fortsettelse av det overdragende selskapet innebærer at det overdragende selskapets eiendeler, rettigheter og forpliktelser skal fordeles på selskapet selv og ett eller flere overtakende selskaper mot at aksjeeierne i det overdragende selskapet får et vederlag. Vederlaget er i form av aksjer i selskapet eller i ett eller alle av de overtakende selskaper, og eventuelt et tillegg. Tillegget kan ikke overstige 20% av det samlede vederlaget. Aksjeeierne i det overdragende selskapet får således aksjer i hvert av de fisjonerte selskapene i samme forhold (jevndeling) som deres aksjeeie i det overdragende selskapet. En ren fisjon vil være tilfelle når et morselskap fisjoneres ned i et heleid datterselskap. Er ikke datterselskapet heleid klassifiserer NRS (F) Fisjon dette som en fisjonsfusjon. En deling av et datterselskap til et nystiftet datterselskap omfattes ikke av fisjonsbegrepet. Dette vil være en stiftelse med tingsinnskudd da morselskapet mottar vederlaget og ikke aksjeeierne i morselskapet (Huneide et al., 2010).

Det overdragende selskapet kan oppløses ved en fisjonsfusjon når eiendeler, rettigheter og forpliktelser som sin helhet er fordelt på to eller flere overtakende selskaper. Vederlaget vil være i form av aksjer og eventuelt et tillegg slik som i ASL § 14-2 første ledd jf. ASL § 14-2 andre ledd. Kapitalforhøyelsen i overtakende selskap kan skje ved en økning av pålydende på eksisterende aksjer istedenfor utstedelse av nye vederlagsaksjer (DnR, 2007).

2.5.3 Aksjelovens bestemmelser om overføringer

En annen type omorganiseringer innad i konsern er overføringer. Vi kan kategorisere overføringsformene typetilfellene; tingsinnskudd og pengevederlag. Overføringen innebærer overføring av en virksomhet, det være seg en del av den eller hele. Eksempelvis har et morselskap to anledninger til å overføre en del av virksomheten til et heleid datterselskap. Det kan gjøres mot pengevederlag eller overføring av en del av virksomheten som tingsinnskudd.

I tabellen under er overføringsformene delt inn i typetilfellene.

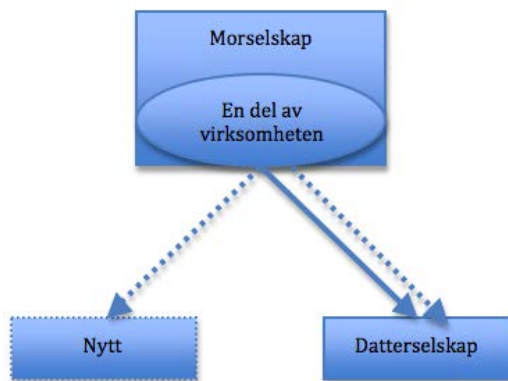
Tabell 3 Overføringsformene delt inn i typetilfeller

Overføringsformer	Typetilfelle
Stiftelse mot vederlag i aksjer	Tingsinnskudd
Kapitalforhøyelse mot vederlag i aksjer	Tingsinnskudd
Oppstrømssalg	Pengevederlag
Nedstrømssalg	Pengevederlag
Salg mellom datterselskaper	Pengevederlag

Aksjeinnskudd er definert i ASL § 2-3 første ledd nr. 3 som det beløpet som skal betales for hver aksje. Aksjeinnskuddet omfatter aksjens pålydende, og eventuell overkurs (DnR, 2007). Aksjeinnskudd i andre eiendeler enn penger omtales som tingsinnskudd (Ot.prp, nr. 23 1996-97). Transaksjoner som gjennomføres som tingsinnskudd innebærer således at en eiendel benyttes som vederlag for aksjer som utstedes ved stiftelse eller kapitalforhøyelse (Johnsen & Kvaal, 1999). For tingsinnskudd gjelder de alminnelige regler om aksjeinnskudd, samt særregler som oppstilles til tingsinnskudd i loven (Ot.prp, nr. 23 1996-97). En virksomhet kan i sin helhet benyttes som tingsinnskudd jf. ASL §§ 2-6 første ledd nr. 1. og 10-2 tredje ledd.

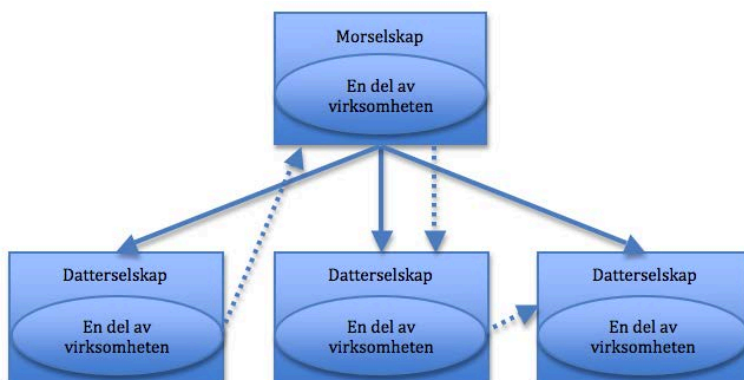
Beslutningen om å foreta kapitalforhøyelse gjøres av generalforsamlingen, etter at styret har utarbeidet et forslag om det samt forslag om nødvendige vedtektsendringer jf. ASL § 10-1 første ledd første setning og §10-3 første ledd. Styret kan også foreta beslutning om å foreta kapitalforhøyelse etter fullmakt fra generalforsamlingen. Vedtektsendringene må gjennomføres fordi vedtektene inneholder bestemmelser om aksjekapitalens størrelse jf. § 2-2 første ledd nr. 4. ASL

Et morselskap kan stifte et 100% eiet datterselskap med tingsinnskudd som aksjeinnskudd. Morselskapet får derved aksjene som utstedes ved stiftelsen. Overføringen kan også gjøres med kapitalforhøyelse. Eksempelvis kapitalforhøyelse i et 80% eid datterselskap med tingsinnskudd. Morselskapet overfører en del av virksomheten til datterselskapet mot oppgjør i aksjer. Etter kapitalforhøyelsen vil morselskapet ha økt eierandel i datterselskapet. Overføring med tingsinnskudd er vist i figur 14. Selskapet må være registrert for at generalforsamlingen kan foreta beslutningen jf. ASL § 10-1 første ledd. Dette skaper således en grense mellom stiftelse og kapitalforhøyelse (Andenæs, 2006).

Figur 14 Overføring med tingsinnskudd

Konsernselskaper kan seg i mellom overføre virksomhet mot pengevederlag i alle retninger. Det kan skilles mellom oppstrøms- og nedstrømssalg. Et oppstrømssalg omfatter overføring fra datterselskap til morselskap, mens et nedstrømssalg omfatter overføring fra morselskap til datterselskap. Overføring kan også foretas mellom datterselskaper (NOU, 2003:23). Dette er illustrert i figur 15.

Figur 15 Overføring mot pengevederlag

Aksjeloven inneholder særregler for transaksjoner mellom selskapet og aksjeeiere. Disse reglene begrenser og setter krav til avtaler som selskapet inngår (Ot.prp, nr. 55 2005-2006). Etter ALS § 3-8 fjerde ledd omfattes en avtale inngått med en nærstående til en aksjeeier eller en nærstående til en aksjeeiers morselskap av ALS. § 3-8 første ledd til tredje ledd. Nærstående defineres i ASL § 1-5 første ledd. Nærstående av et morselskap som er aksjeeier vil således være datterselskaper og søsterselskaper. ALS. § 3-8 første ledd presiserer at en avtale mellom aksjeeier eller en nærstående til en aksjeeiers morselskap må godkjennes av generalforsamlingen for å være bindende, hvis aksjeeiers ytelse har en virkelig verdi som utgjør over en tiendedel av aksjekapitalen på tidspunktet for ervervet eller avhendelsen. Det følger unntak i bestemmelsens første ledd nr. 1 til nr. 5. Avtaler inngått i samsvar med reglene i §§ 2-4 og 10-2 omfattes ikke av bestemmelsens første ledd. Dette innebærer at transaksjoner gjennomført som tingsinnskudd ikke omfattes av bestemmelsen. Videre omfattes heller ikke avtaler som inngås som ledd i selskapets vanlige virksomhet og inneholder pris og andre vilkår som er vanlige for slike avtaler. Vurderingen her skal etter Ot.prp nr. 55 2005-2006 gjøres skjønnsmessig. Det fremkommer i Ot.prp nr. 55 2005-2006 at avtaler som selskapet har behov for å inngå, uten at det er selskapets kjernevirksomhet, omfattes av denne unntaksbestemmelsen. Følgelig vil ikke alle overføringer omfattes av ALS. § 3-8.

Etter ASL § 3-9 første ledd første setning skal transaksjoner mellom selskaper i samme konsern grunnes på vanlige forretningsmessige vilkår og prinsipper. Dette innebærer at avtalen skal forretningsmessig begrunnes for begge partene, slik at ensidige verdioverføringer ikke forekommer (Andenæs, 2006). Vesentlige avtaler mellom konsernselskaper skal foreligge skriftlig § 3-9 første ledd andre setning.

2.5.4 Aksjelovens måleregler ved kapitalforhøyelse og stiftelse

En omorganisering kan medføre kapitalforhøyelse og stiftelse, det skal da utarbeides en redegjørelse etter reglene i ASL § 2-6. Stifterne har ansvar for at redegjørelsen blir utarbeidet, de skal også datere og undertegne redegjørelsen jf. ASL § 2-6 andre ledd første og andre setning. Redegjørelsen skal være bekreftet av revisor jf. ASL § 2-6 andre ledd tredje setning. Redegjørelsens innhold fremkommer i paragrafens første ledd. Den skal inneholde en beskrivelse av hvert innskudd, erverv og avtale jf. ASL § 2-6 første ledd nr. 1 første setning. Beskrivelsen skal danne grunnlaget for å forståelig hva som føres inn i selskapet, og hvilken

verdi det har for selskapet (NOU, 1996:3). Når en bestående virksomhet skal overtas skal årsregnskap, årsberetning og revisjonsberetning for virksomheten for de tre siste år tas inn i eller vedlegges redegjørelsen jf. ASL § 2-6 første ledd nr. 1 andre setning. Det skal også gis opplysning om resultatet av driften i tiden etter den seneste balansedagen jf. ASL § 2-6 første ledd nr. 1 tredje setning. Videre skal redegjørelsen opplyse om prinsippene som er benyttet for vurderingen av de eiendeler selskapet skal overta og forhold som kan være av betydning for bedømmelsen av bestemmelse om at selskapet skal overta eiendeler jf. ASL § 2-6 første ledd nr. 2 og 3. Redegjørelsen skal også inneholde en erklæring om at de eiendeler selskapet skal overta, har en verdi som minst svarer til det avtalte vederlaget, herunder pålydende av de aksjer som skal utstedes som vederlag, med tillegg av eventuell overkurs. Verdsetting av immaterielle eiendeler som skal overtas som aksjeinnskudd, skal særskilt begrunnes. jf. ASL § 2-6 første ledd nr. 4.

Eiendeler som kan balanseføres etter aksjeloven kan brukes som aksjeinnskudd jf. ASL §§ 2-7 første setning og 10-12 første ledd første setning. Disse eiendelene skal ved en stiftelse vurderes til virkelig verdi på dagen for åpningsbalansen, med mindre det følger av regnskapsloven at innskuddet skal videreføres til balanseførte verdier jf. ASL § 2-7 tredje setning. Tilsvarende gjelder ved kapitalforhøyelse, men da det ikke er en åpningsbalanse ved en kapitalforhøyelse legges tidspunktet for revisorbekreftelsen til grunn jf. ASL § 10-12 første ledd tredje setning. Uavhengig av hvilken verdi som legges til grunn kan ikke aksjeinnskudd være lavere enn aksjens pålydende jf. ASL §§ 2-12 første ledd og 10-12 fjerde ledd. Er verdien høyere føres differansen som overkurs jf. ASL §§ 2-8 tredje ledd og 10-12 andre ledd.

2.6 Regnskapsmessig behandling av omorganisering innad i konsern

Den regnskapsmessige behandlingen av omorganiseringer er ikke utdypende omhandlet i regnskapsloven eller lovforarbeidene til regnskapsloven. Regnskapsmessig behandling må derfor utledes av transaksjonsprinsippet. Det må i midlertidig også sees hen til god regnskapsskikk, da en nærmere avgrensning av transaksjonsprinsippet utvikles gjennom god regnskapsskikk (NOU, 2003:23). De aktuelle standardene og diskusjonsnotatet er tidligere presentert, i omorganiseringsspørsmål må det således sees hen til disse.

2.6.1 Transaksjonsprinsippet og kontinuitetsgjennomskjæring

Transaksjonsprinsippet er et av regnskapslovens grunnleggende regnskapsprinsipper.

Transaksjoner skal etter RSKL § 4-1 første punkt regnskapsføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet. *”Transaksjonsprinsippet er i første rekke en bestemmelse om regnskapsføring og verdimåling av de verdier som er gjenstand for transaksjon”* (Johnsen & Kvaal, 1999, s. 18). Vi står ovenfor en transaksjon når en økonomisk ressurs skifter eier. Transaksjonen finner sted mellom to, eller flere, parter. Transaksjonen består av en ytelse (overdragelse) og et vederlag (Johnsen & Kvaal, 1999).

Enhver form for transaksjon omfattes av dette prinsippet. Vi skiller mellom tre typer transaksjoner; kjøps- og salgstransaksjoner, finanstransaksjoner og egenkapitaltransaksjoner (NOU, 1995:30). Det foreligger ikke en utdyping på innholdet i transaksjonene i NOU 1995:30, med unntak av at egenkapitaltransaksjoner er transaksjoner mellom selskap og eiere.

En grunnleggende forutsetningen i regnskapslovgivningen er at kun økonomiske realiteter er gjenstand for regnskapsføring. En formell transaksjon som ikke er reell skal således ikke regnskapsføres. Som en direkte utledning av transaksjonsprinsippet følger det således at formelle transaksjoner som ikke er reelle ikke skal gi grunnlag for ny verdimåling. Denne dimensjonen av transaksjonsprinsippet kalles kontinuitetsgjennomskjæring (Ot.prp, nr. 43 1998-99). Gjennomskjæringen av målingen fører til at de balanseførte verdiene videreføres (Kvifte, 2004).

Dette kan illustreres med et eksempel. Dersom et morselskap overfører en del av virksomheten til et heleid datterselskap, vil verdien datterselskapet skal innarbeide i sitt regnskap avhenge av om overføringen skal føres som transaksjon eller kontinuitetsgjennomskjæres. Virksomhetens balanseførte verdi i morselskapet er 50, mens den virkelige verdi er 100. Kontinuitetsgjennomskjæringen av målingen innebærer at 50 blir innarbeidet i datters regnskap, mens transaksjon innebærer at den virkelige verdien på 100 blir innarbeidet.

Skillet mellom reelle og ikke-reelle transaksjoner har derfor stor betydning for hvordan transaksjonsprinsippet skal anvendes. Substans og økonomiske realiteter, ikke formell form skal avgjøre hovedspørsmålet om transaksjon eller kontinuitet (NOU, 1995:30). Formen på omorganiseringen er underordnet (Kvifte, 2004). For å forstå skillet ga Departementet en

veiledning i Ot.prp nr. 43 1998-99, s. 8 *”Det regnskapsmessige transaksjonsprinsippet har anvendelse når partene i transaksjonen fatter beslutning på grunnlag av sammenhengen mellom ytelse og vederlag. Ved kjøp og salg innebærer det at partene hver for seg aksepterer prisen som et uttrykk for verdien av ytelsen. Regnskapsmessige transaksjoner skal ha et reelt innhold.”*

Det følger av sitatet at to dimensjoner er avgjørende for om en transaksjon anses som reell eller ikke-reell: (Johnsen & Kvaal, 1999)

- Uavhengighetsdimensjonen (partene)
- Innholdsdimensjonen (transaksjonens innhold)

Uavhengighetsdimensjonen innebærer at partene i rimelig utstrekning skal være uavhengige, og fatte sin beslutning separat (Johnsen & Kvaal, 1999). De skal fatte sin beslutning på grunnlag av sammenhengen mellom ytelse og vederlag. For transaksjoner mellom selskaper i samme konsern må det vurderes hvorvidt beslutningen er fattet på dette grunnlaget (Ot.prp, nr. 43 1998-99). Det er ikke nødvendigvis sammenhengen mellom ytelse og vederlaget som er det sentrale i vurderingen ved omorganiseringer innad i konsern. Formålet med omorganiseringen vil være motivert av andre forhold enn beslutningen om vederlaget (Kvifte, 2008). Fusjoner og fisjoner med kontinuitet på eiersiden skal kontinuitetsgjennomskjæres (Ot.prp, nr. 43 1998-99). Dette vil være tilfelle når eierskapet er uendret ved fusjonen og fisjonen.

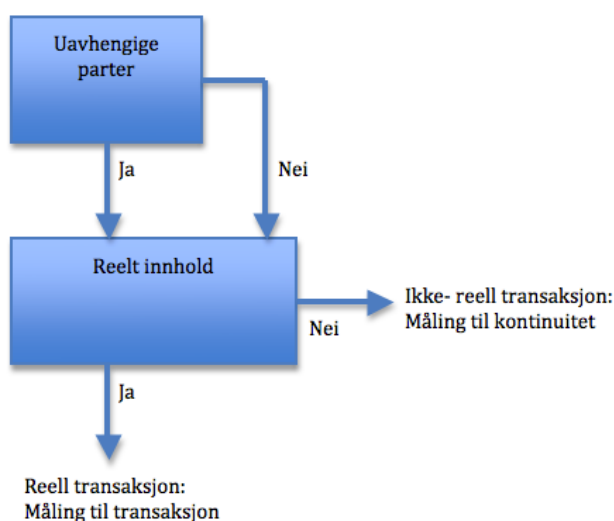
Johnsen og Kvaal mener at kontinuitetsgjennomskjæring ved omorganiseringer innad i konsern må ha en begrunnelse i tillegg til at partene ikke er uavhengige (F. B. Jacobsen, 2000). Dette presiseres også av Kvifte som mener at man etter å ha vurdert om partene er uavhengige eller ikke, må se hen til om transaksjonen har et reelt innhold (Kvifte, 2008). Uavhengighetsdimensjonen avgjør ikke alene om vi står ovenfor en reell eller ikke-reell transaksjon, det må også sees hen til innholdsdimensjonen.

Innholdsdimensjonen henspiller seg på transaksjonens innhold og deles i to typer:

- Reelt bytte
- Overføring av risiko og kontroll

Transaksjonen skal være et reelt bytte, bytte av identiske eiendeler er følgelig ikke en transaksjon (Johnsen & Kvaal, 1999). For det andre skal det finne sted en overføring av risiko og kontroll. Overføring av risiko innebærer at eiendelens gevinst og tapspotensial er overført. Med kontroll menes overføring av beslutningsmyndighet og råderett. Med dette menes bruk, salg, leie, tilgjengelighet for kreditorene og pantsettelsesadgang (Ot.prp, nr. 43 1998-99). Om risiko og kontroll er overført, skal vurderes ut i fra substans og økonomiske realiteter, ikke formell form (NOU, 1995:30). Det innebærer at transaksjonens juridiske form tilsidesettes og en vurdering om hvorvidt risiko og kontroll faktisk er overført til eier (Huneide et al., 2010).

Omorganiseringer innad i konsern kan være styrt av eierne. Dersom eierne er de samme i begge partene i avtalen, kan det hevde seg å ikke ha funnet sted en overføring av risiko og kontroll. Dersom to parter bytter like gjenstander vil transaksjonen ikke innebære en endring i risiko. Overføring av risiko og kontroll kan skje på ulike tidspunkt, og transaksjonen anses ikke for gjennomført før både risiko og kontroll i all hovedsak er overført (Ot.prp, nr. 43 1998-99). Kontrollovergangen er kun relevant for regnskapsføringstidspunktet og ikke for gjennomskjæring. Risikoovergang vil da være innholdsdimensjonen som tilsier om vi står ovenfor en reell eller ikke-reell transaksjon. I motsetning til uavhengighetsdimensjonen er således innholdsdimensjonen absolutt (Kvifte, 2004). Dette fremkommer også i NOU 1995:30, s. 64 *”om det i det hele tatt har vært en transaksjon skal avgjøres om det har funnet sted en overføring av risiko.”* Vurderingen av om transaksjonen er reell eller ikke-reell kan illustreres i en figur:

Figur 16 Reelle og ikke-reelle transaksjoner

Ikke-reelle transaksjoner skal kontinuitetsgjennomskjæres (Huneide et al., 2010). Følgelig er ikke kontinuitetsgjennomskjæring en adgang til å gjennomskjære transaksjonen, men en plikt når kravene til økonomisk realitet ikke er tilfredsstillt (Eckhoff et al., 2005).

I lovforarbeidene til regnskapsloven er kontinuitetsgjennomskjæring ikke drøftet på prinsipielt grunnlag, og anvendelsesområdet blir derfor uklart (Eckhoff et al., 2005). Dette kan skape ulik regnskapsføring av ellers like forhold (Johnsen & Kvaal, 1999). Departementet har uttalt at *”Departementet har ikke vurdert nærmere i hvilken grad regnskapsføringen vil bli ulik ved henholdsvis konserninterne transaksjoner og fusjon/fisjon, og hvilke konsekvenser ulik regnskapsføring eventuelt vil få”* (Ot.prp, nr. 43 1998-99, s. 12). Dette til tross for at omorganiseringen skal regnskapsføres likt uavhengig av juridisk form. I og med at lovforarbeidene til regnskapsloven ikke gir klare holdepunkter for en nærmere avgrensning for anvendelsen av kontinuitetsgjennomskjæring, må det sees hen til god regnskapsskikk. I lovforarbeidene til regnskapsloven er også dette presisert flere ganger. I Ot.prp nr. 43 (1998-99) henvises det til at kontinuitetsgjennomskjæring er forutsatt utviklet gjennom god regnskapsskikk.

2.6.2 Objektive kjennetegn ved overdragelsen

At partene i transaksjonen skal være uavhengige er ikke ensbetydende med at selskaper i samme konsern, som er nærstående parter, er avhengige parter. Dersom begge partene ivaretar sine interesser og fatter sin beslutning særskilt på grunnlag av ytelse og vederlag, kan de anses å være uavhengige til tross for at de er i samme konsern. To søsterselskap kan for eksempel foreta en transaksjon seg i mellom hvor begge ønsker å ivareta sine interesser, og selge til søsterselskap som om søsterselskapet var en uavhengig tredjepart. Prisen vil da reguleres av markedet, og beslutningen vil være rent bedriftsøkonomisk. Dersom realiteten er at morselskapet beslutter at de samme datterselskapene skal overdra virksomhet seg i mellom, vil døtrene gjennomføre transaksjonen etter anvisning fra morselskapet. Transaksjonen er således ikke en handel mellom datterselskapene, men et styrt salg. Diskusjonsnotatet skiller transaksjonene ved å angi den første transaksjonen som en kjøps- og salgstransaksjon, og den andre som en omorganisering.

En omorganisering styrt av morselskapet har etter diskusjonsnotatet ikke trekk av å være en transaksjon, og skal kontinuitetsgjennomskjæres. Dette fordi kontinuitetsgjennomskjæring

best samsvarer med de underliggende realitetene av omorganiseringen. Imidlertid sier diskusjonsnotatet at dette er lite konkret som et operasjonelt kriterium. For å forstå om en transaksjon er en omorganisering styrt av morselskapet stiller diskusjonsnotatet opp objektive kjennetegn som kan benyttes som holdepunkter for å skille omorganiseringer fra kjøps- og salgstransaksjoner.

Etter diskusjonsnotatet kan de objektive kjennetegn ved overdragelsen for eksempel være:

- Eierforhold
- Uavhengighet i beslutningsprosess i de aktuelle selskaper
- Kjennetegn ved det kjøpende selskap
- Vederlagets art
- Overdragelsens art

Stiller vi disse objektive kjennetegnene sammen med dimensjonene i transaksjonsprinsippet, vil således en vurdering av disse kjennetegnene være nødvendig for å avgjøre om vi står ovenfor et styrt salg, som skal kontinuitetsgjennomskjæres, eller ikke.

Eierforholdet

”Ideen om omorganisering som beslutningstype tar utgangspunkt i morselskapet som styrende part i datterselskapene” (NRS, 2000, s. 12). Om morselskapet kan anses som beslutningstakeren i omorganiseringen vil avhenge av morselskapets kontroll. Det må sees hen til hvilken kontroll som foreligger. Kontroll foreligger ved bestemmende innflytelse gjennom eie, avtale eller vedtekter. Det vil normalt også være kontroll ved stemmerettsflertall på generalforsamlingen, også i de tilfeller hvor morselskapet ikke eier majoriteten av aksjene. Imidlertid vil en omorganisering mellom deleide døtre måtte ta hensyn til minoritetsinteresser, som etter diskusjonsnotatet ofte kan tilsi at beslutningsprosessen er en ordinær salgstransaksjon. Grensen for kontroll går ikke alltid for grensen for bestemmende innflytelse da enkelte egenkapitaltransaksjoner bare kan gjennomføres med vedtektskontroll. Når et selskap er eid over 90% (kapital og stemmer) foreligger det absolutt kontroll, da morselskapet kan gjennomføre en tvungen utløsning av minoritetsaksjonærer og også har plikt til å innløse minoritetsaksjonærer som krever dette jf. ASL § 4-26. Morselskapet har da en maktposisjon som gjør at selskapet kan foreta omorganiseringer mellom tilnærmet heleide døtre.

Diskusjonsnotatet mener at en eierandel på over 90% bør anses som en omorganisering styrt av morselskapet og således ikke kan regnskapsføres som en transaksjon. Videre mener diskusjonsnotatet at en eierandel mindre enn 90% indikerer at det er en kjøps- og salgstransaksjon. Diskusjonsnotatet tar ikke stilling til hvor klart en regel om eierandel bør formuleres i en regnskapsstandard.

Det foreslås tre alternativer i diskusjonsnotatet s. 13:

- *Grensen på 90 % eierandel kan være absolutt*
- *Det kan være eksplisitt "bevisbyrde" for å anvende kontinuitetsgjennomskjæring dersom eierandelen er under 90 %*
- *Grensen på 90 % eierandel kan være en sterk indikator*

Dersom transaksjonen er med en deleid datter når minoriteten er direkte part i transaksjonen, anses etter diskusjonsnotatet som en transaksjon.

Uavhengighet i beslutningsprosessen

Selskapene i konsernet er juridisk sett selvstendige parter, men da de har delvis samme eiere, kan de bakenforliggende eierinteressene påvirke beslutningsprosessen i en transaksjon. Har beslutningsorganene i selskapene høy grad av samme personer, mener diskusjonsnotatet at selskapene selv ikke kan antas å ha foretatt en selvstendig beslutningsprosess. Gjennomføres transaksjonen uten en reell saksforberedelse for hvert enkelt selskap eller uten en reell debatt vil dette etter diskusjonsnotatet også være et holdepunkt for at selskapene selv ikke kan antas å ha foretatt en selvstendig beslutningsprosess.

Kjennetegn ved det kjøpende selskap

Kjennetegn ved et datterselskap kan også angi graden av selvstendig beslutningsprosess. Er datterselskapet tomt, vil det etter diskusjonsnotatet naturligvis ha mindre innflytelse på beslutninger i konsernet enn et selskap med virksomhet.

Vederlagets art

Vederlagets art kan gi indikasjoner på beslutningstypen. Er det imidlertid ikke noe vederlag vil det naturlig nok etter diskusjonsnotatet ikke være en kjøps- og salgstransaksjon.

Diskusjonsnotatet mener at en transaksjon uten vederlag kun har som siktemål å flytte verdier og virksomhet mellom juridiske enheter i konsernet. Et vederlag i aksjer finner sted når et

datterselskap er overtakende part i overdragelsen. Morselskapet er i dette tilfelle delaktig i å frembringe vederlaget da aksjeutstedelse hører inn under aksjonærenes kompetanse. Morselskapet er deltaker i generalforsamlingen i det selskapet som utsteder aksjene. Gjennomføres overdragelsen mellom datterselskap som fusjon eller fisjon, mottar morselskapet aksjevederlaget. I en transaksjon mellom morselskap og datterselskap, er morselskapet reelt sett overdragende og overtakende part. Grunnet morselskapets involvering på flere nivåer, presiserer diskusjonsnotatet at omorganiseringen er styrt av morselskapet.

Et vederlag i penger kan etter diskusjonsnotatet i og for seg ikke tale for at omorganiseringen er styrt av morselskapet. Et vederlag kan kombineres av aksjer og penger. Dess større andel aksjer taler det for at morselskapet styrer omorganiseringen, mens det ikke gjør det ved en større andel penger. Vederlagets art er delvis formpreget ved at formen på vederlaget blir avgjørende for regnskapsføringen. Diskusjonsnotatet mener at det ikke kan trekkes et skarpt skille mellom kjøps- og salgstransaksjoner og omorganisering på grunnlag av vederlagets art. Ved en konkret overdragelse må vederlagets art likevel tillegges i vurderingen. Diskusjonsnotatet presiserer at vederlagets art er underlagt kontrollkriteriet.

Overdragelsens art

Skillet mellom virksomhet og andre eiendeler og gjeld har særlig betydning. Det er i diskusjonsnotatet lagt til grunn at kun transaksjoner som innebærer virksomhet er aktuell for kontinuitetsgjennomskjæring. Det være seg virksomhet fra morselskapets ståsted. Det stilles ikke samme krav i NRS 9 Fusjon og NRS (F) Fisjon. Studien avgrenser seg til virksomhet, og kriteriet vil dermed være oppfylt.

2.6.3 Eier- eller selskapsnivå

Det er som presisert tidligere ikke tilstrekkelig å begrunne kontinuitetsgjennomskjæring ut i fra partenes forhold. Kontinuitetsgjennomskjæringen begrunnes ved at det ikke er noen risikoovergang. Dette fordi transaksjonene ikke innebærer en risikoovergang for eierne. Foretas den relevante vurderingen på eiernivå skal det således kontinuitetsgjennomskjæres, men dersom vurderingen foretas på selskapsnivå vil det som regel innebære at det har funnet sted en overføring av risiko (Kvifte, 2004). Regnskapsloven og dens lovforarbeider gir ingen veiledning på hvilket ståsted vurderingen skal tas ved overføringer. Transaksjoner som gjennomføres som en del av selskapets drift fattes på selskapsnivå, og medfører dermed at

selv om partene er i samme konsern så finner det sted en overføring av risiko. Store og strategiske transaksjoner som for eksempel omorganisering innad i konsern er som regel eierstyrt. Fra eiernes ståsted vil verdiene kun være flyttet på i konsernet og dermed er det ikke noen overføring av risiko. NRS 9 Fusjon og NRS (F) Fisjon legger til grunn et eiernivå, da eierne alltid deltar som mottaker av aksjevederlaget og som generalforsamling som vedtar utstedelse av vederlagsaksjer (F. B. Jacobsen, 2000).

2.6.4 Konsernkontinuitet eller selskapskontinuitet

At balanseførte verdier skal videreføres ved kontinuitetsgjennomskjæring innebærer at verdiene kan komme fra selskapsregnskapet eller konsernregnskapet. En virksomhet eller en del av en virksomhet kan være regnskapsført til ulik verdi i konsernbalansen og selskapsbalansen. Selskapskontinuitet innebærer at de balanseførte verdiene av eiendeler og forpliktelser slik disse fremkommer i det overdragende selskaps regnskap videreføres i det overtakende selskapet. Konsernkontinuitet innebærer at de balanseførte verdier av overdragende selskaps eiendeler og gjeld i konsernregnskapet videreføres. Diskusjonsnotatet drøfter om selskapskontinuitet eller konsernkontinuitet skal anvendes for omorganiseringer innad i konsern, men kommer ikke frem til en konklusjon. Det antydes at det er konsernkontinuitet som foreslås. Uklarheten medfører både selskapskontinuitet og konsernkontinuitet må anes som god regnskapsskikk.

I NRS 9 Fusjon skal horisontale fusjoner som er gjenstand for kontinuitetsgjennomskjæring regnskapsføres til selskapskontinuitet. Vertikale fusjoner skal regnskapsføres til konsernkontinuitet. Det er likevel tillatt å legge selskapskontinuitet til grunn dersom morselskapet ikke har utarbeidet og sendt konsernregnskap til Regnskapsregisteret hvor det innfusjonerene datterselskapet er innarbeidet.

For fisjoner kommer det imidlertid ikke til uttrykk hva som skal legges til grunn. I NRS (F) Fisjon må standardens hovedregel antas å være at selskapskontinuitet skal legges til grunn ved kontinuitetsgjennomskjæring (F. B. Jacobsen, 2000). Det er ingen direkte henvisninger til konsernkontinuitet i standarden, men det er henvisning til NRS 9 Fusjon. Dette innebærer at det i enkelte vertikale fisjoner, hvor datterselskapet er overtakende, skal være konsernkontinuitet.

Johnsen og Kvaal mener imidlertid at dersom kontrollen er avgjørende for om en omorganisering innad i konsern skal kontinuitetsgjennomskjæres, bør det alltid være konsernkontinuitet (F. B. Jacobsen, 2000).

2.6.5 Regnskapsmessig behandling av fusjon

Regnskapsloven har en egen bestemmelse for regnskapsmessig behandling av fusjon. Denne hovedreglene er gitt i RSKL § 5-14. Det presiseres i midlertidig i Ot.prp nr. 42 1997-98 at RSKL § 5-14 må sees i sammenheng med transaksjonsprinsippet i RSKL § 4-1 første ledd nr. 1, da bestemmelsen kun er en presisering av transaksjonsprinsippet. Dette innebærer at transaksjonsprinsippet skal vurderes ved alle fusjoner (NOU, 2003:23).

Fusjoner som regnskapsmessig er å anse som transaksjoner skal følge hovedregelen for regnskapsføring av fusjon i RSKL § 5-14. En fusjon skal etter RSKL § 5-14 første setning regnskapsføres som en egenkapitaltransaksjon med overdratte eiendeler og gjeld som tingsinnskudd i det overtakende selskapet. Eiendeler selskapet mottar som aksjeinnskudd (penge- eller tingsinnskudd) skal vurderes til virkelig verdi på dagen for åpningsbalansen, med mindre det følger av regnskapsloven at innskuddet skal videreføres til balanseførte verdier jf ASL § 2-7 tredje setning. Tilsvarende gjelder ved forhøyelse av aksjekapital etter ASL § 10-12, hvor vurderingen av virkelig verdi gjøres på tidspunktet for revisorbekreftelsen etter ASL § 10-2. Dette samsvarer med transaksjonsprinsippet.

En spesialvariant av hovedregelen tilpasset fusjonens juridiske struktur er gitt i RSKL § 5-14 andre setning. *”Ved fusjon ved stiftelse av nytt foretak skal eiendeler og gjeld i et overdragende foretak som i realiteten må anses som et overtakende foretak, likevel videreføres til balanseførte verdier”* jf. RSKL § 5-14 andre setning. Et eksempel kan være at to selskaper fusjonerer sammen inn i et nytt selskap. I slike tilfeller vil det ofte være ett av selskapene som reelt sett overtar de øvrige. Et av de overdragende selskapene, som i realiteten må anse som det overtakende selskapet, skal da videreføre sine balanseførte verdier.

Fusjonsbegrepet i RSKL omfatter sammenslåing som nevnt i ASL § 13-2 jf. RSKL § 1-9. Dette innebærer at en regnskapsmessig fusjon er overføring av virksomhet mot et vederlag (NOU, 2003:23). Fusjoner uten vederlag etter ASL §§ 13-23 og 13-24 anses dermed ikke som en transaksjon og skal kontinuitetsgjennomskjæres.

Som gjennomgått tidligere definerer ASL overtakende og overdragende selskap etter hvem som mottar og utsteder vederlagsaksjene. Regnskapsrettslig er ikke nødvendigvis overtakene og overdragende part sammenfallende med selskapsrettslig overtakende og overdragende part. De økonomiske realitetene kan tilsi at det formelt sett overtakende selskapet, er reelt overdragende. Dette defineres som omvendt overtakelse. Det er nødvendig å avdekke regnskapsmessige parter slik at regnskapet reflekterer de reelle partene (NOU, 2003:23).

NRS 9 angir to metoder for regnskapsføring av fusjoner avhengig av transaksjonens reelle innhold jf. RSKL § 4-1 første ledd nr. 1. En fusjon som er en reell transaksjon skal følge oppkjøpsmetoden, mens en fusjon som ikke er en reell transaksjon skal følge kontinuitetsmetoden. Oppkjøpsmetoden innebærer regnskapsføring av fusjonene til transaksjon. Eiendeler og gjeld i det overdragende selskapet føres til virkelig verdi i balansen til det overtakende selskapet, og de balanseførte verdiene i det overtakende selskapet videreføres etter fusjonen. Kontinuitetsmetoden innebærer at balanseførte verdier videreføres.

Fusjon hvor oppkjøpsmetoden skal benyttes: (NRS, 2009, s. 2)

- *Oppkjøpsmetoden skal benyttes på fusjon som er reelle transaksjoner*

Fusjon hvor kontinuitetsmetoden skal benyttes:(NRS, 2009, s. 2-3)

- *Kontinuitetsmetoden skal benyttes i alle vertikale fusjoner*
- *Kontinuitetsmetoden skal også benyttes i alle horisontale fusjoner under samme kontroll med kontroll over mer enn 90 % i hvert av de fusjonerende selskapene*

Alle vertikale fusjoner skal etter NRS 9 Fusjon regnskapsføres etter kontinuitetsmetoden. En eierandel på over 50% er forutsetningen for konsern, og det blir således lik regnskapsmessig behandling av vertikale fusjoner uavhengig av om datterselskapet er heleid eller deleid.

Som nevnt er det presisert i Ot.prp nr. 43 1998-99 at fusjoner med kontinuitet på eiersiden skal kontinuitetsgjennomskjæres. I NRS 9 er det angitt at det alltid vil foreligge eierkontinuitet i horisontale fusjoner med kontroll over mer enn 90% i hvert av de fusjonerende selskapene. Det vil her ikke foreligge noen reell endring i eierinteressene. Eierne endrer kun strukturen hvor virksomheten drives, og verdiene er kun flyttet mellom juridiske enheter. NRS 9 fusjon legger således til grunn en absolutt terskel, i motsetning til

diskusjonsnotatet.

Det må vurderes om oppkjøpsmetoden eller kontinuitetsmetoden skal benyttes i disse tilfellene: (NRS, 2009, s. 3)

- *Horisontal fusjon mellom selskaper under samme kontroll hvor det foreligger kontroll over 90 % eller mindre i ett eller flere av de fusjonerende selskapene*
- *Fusjon mellom selskaper hvor det i fusjonen er særlige forhold som tilsier at ny verdimåling ikke nødvendigvis skal gjøres. Ett eksempel kan være hvis vederlaget som ytes ikke reflekterer underliggende virkelig verdi*

Det er dermed åpnet for en vurdering innenfor disse forholdene. Vurderingen må forankres i regnskapsloven på en slik måte at regnskapsføringen av fusjonen gir et rettviseende bilde av de økonomiske realiteter i fusjonen, jf. RSKL § 3-2a (NRS, 2009).

Når det er lagt til grunn at en må vurdere transaksjon og kontinuitet i horisontale fusjoner mellom selskaper under samme kontroll på 90% eller mindre i ett er dette gjort bevisst. I en kommentar til høringsutkastet som ligger til grunn for gjeldende NRS 9 Fusjon sies det at ”Når det er valgt ikke å eksplisitt regulere tilfellene hvor det er eierandeler til og med 90 %, har det sammenheng med at dette griper inn i regnskapsregulering av blant annet konsernintern omorganisering, hvor det har vært sprikende oppfatning av hvordan slike transaksjoner skal regnskapsføres. Det har derfor ikke vært ønskelig å forsøke en regulering på dette området i høringsutkastet” (DnR, 2009). Det følger av drøftingen over at realitetene i vurderingen skal foretas fra eiernes ståsted. Det er de faktiske forhold som avgjør den regnskapsmessige behandlingen, og hvem fusjonen fremstår mest formålstjenelig for vil være avgjørende. Minoritetens involvering i transaksjonen må vurderes. Bytter minoriteten aksjer taler dette for transaksjon.

Uavhengighetsdimensjonen er avhengig av eierforholdet, dette påvirker også innholdsdimensjonen; altså om det reelt sett er overført risiko. Det er dette som avgjør om det skal foretas kontinuitetsgjennomskjæring eller ikke. Regnskapsmessig behandling av typetilfellene for fusjon er nedenfor illustrert i tabellform.

Tabell 4 Regnskapsmessig behandling av fusjon

	Vertikal fusjon	Horisontal fusjon	Horisontal fusjon
Uavhengighetsdimensjonen	Kontroll over mer enn 50 %	Kontroll over mer enn 90 % i hvert av de fusjonerende selskapene	Kontroll over 90 % eller mindre i ett eller flere av de fusjonerende selskapene
Innholdsdimensjonen	Ingen overføring av risiko	Ingen overføring av risiko	
Regnskapsmessig behandling	Konsernkontinuitet	Selskapskontinuitet	Vurdering

2.6.6 Regnskapsmessig behandling av fisjon

I regnskapsloven finnes det ingen egne regler for fisjon, som nevnt skal den regnskapsmessige behandlingen av fisjon utledes av transaksjonsprinsippet. Dette er det også gitt uttrykk for i Ot.prp nr. 42 1997-98.

Som nevnt er det presisert i Ot.prp nr. 43 1998-99 at fisjoner med kontinuitet på eiersiden skal kontinuitetsgjennomskjæres. Dersom det overtakende selskapet har samme eiersammensetning som det overdragende selskapet innebærer ikke fisjonen noen fordeling av verdier mellom aksjonærene (NOU, 1995:30). Således er det manglende eierskifte som tilsier at uavhengighetsdimensjonen og innholdsdimensjonen ikke er oppfylt. I NRS (F) Fisjon angis det at jevndeling og skjevdeling avgjør spørsmålet om eierskifte. I en jevndeling beholdes andel av eiendeler og gjeld i det overdragende selskapet, mens eiendeler og gjeld omfordeles i en skjevdeling. Fisjonen klassifiseres som en skjevdeling når det er eierskifte eller marginalt eierskifte. Et marginalt eierskifte er i NRS (F) Fisjon satt til 10% eller mer, i minst ett fisjonert selskap. Beregningen på 10% eller mer gjøres ut i fra det overdragende selskapets nettoverdier. Differanse mellom opprinnelig eie for aksjonærene og eie etter fisjonen brukes som mål på eierskifte. Det må imidlertid korrigeres for dobbelttelling. ”For hvert fisjonert

selskap og for hver enkelt aksjonær beregnes differansen mellom eierandel i selskapet og eierandel i overdragende selskap før fisjon. For hvert selskap summeres absoluttverdiene av disse differansene og divideres med to. Dersom sum avvik er 10 prosent eller mer i ett av de fisjonerte selskapene, skal fisjonen regnes som skjevdeling” (NRS, 2006, vedlegg 1).

Overtakende og overdragende part er gitt i fisjonsplanen, men regnskapsmessig er ikke nødvendigvis disse samme parter. Slik som ved fusjon er det også nødvendig å avdekke regnskapsmessige parter slik at regnskapet reflekterer de reelle partene (NRS, 2006).

For regnskapsmessig behandling av fisjon er det avgjørende at fisjonen dekomponeres i typetilfellene fisjonen innebærer. Eksempelvis kan en fisjon være både en ren fisjon og en fusionsfusjon når det er to overtakende selskaper hvor det ene er nystiftet og det andre er eksisterende.

En ren fisjon med jevndeling innebærer kontinuitet på eiersiden, og skal kontinuitetsgjennomskjæres da transaksjonen ikke har noe reelt innhold jf. RSKL § 4-1 første ledd nr. 1. En ren fisjon med skjevdeling innebærer eierskifte, og innholdsdimensjonen tilsier da at transaksjonen skal regnskapsføres til virkelig verdi. Hver enkelt aksjonær kan ved en skjevdeling forhindre fisjonen, da den krever enstemmighet. Er fisjonen mellom to heleide datterselskaper hvor det foreligger skjevdeling i de fusjonerte selskapene, skal likevel de bakenforliggende eierinteressene veie så tungt at det er en jevndeling. Er ikke datterselskapene heleide medfører fisjonen reelt eierskifte for minoritetsinteressene, og betraktes på ordinært vis.

Er i midlertidig fisjonen en fusionsfusjon med jevndeling har den så mange likhetstrekk med en fusjon, at den skal regnskapsføres etter NRS 9 Fusjon. Fusionsfusjon med skjevdeling skal dekomponeres i ren fisjon og fusjon. Dette innebærer at fisjonen regnskapsføres som en ren fisjon i det overdragende selskapet, og som en fusjon i det overtakende (NRS, 2006).

Eierforholdet har betydning for om det er overføring av risiko eller ikke. Regnskapsmessig behandling av typetilfellene for fisjon er nedenfor illustrert i tabellform.

Tabell 5 Regnskapsmessig behandling av fisjon

	Ren fisjon	Ren fisjon	Fisjonsfusjon	Fisjonsfusjon
Uavhengighets- dimensjonen	Jevndeling (ikke eierskifte)	Skjevdeling (eierskifte)	Jevndeling (ikke eierskifte)	Skjevdeling (eierskifte)
Innholds- dimensjonen	Ingen overføring av risiko	Overføring av risiko		
Regnskapsmessig behandling	Kontinuitet	Transaksjon	NRS 9 Fusjon	Dekomponeres i ren fisjon og fusjon

2.6.7 Regnskapsmessig behandling av overføringer

I regnskapsloven finnes det ingen egne regler for overføringer, regnskapsmessig behandling må derfor utledes av transaksjonsprinsippet. Når lov og lovforarbeider ikke gir klare holdepunkter for regnskapsmessig behandling ut over det som følger av regnskapslovens transaksjonsprinsipp i § 4-1, må det sees hen til regnskapsfaglige løsninger. Selv om diskusjonsnotatet ikke er en regnskapsstandard vil løsningene som skisseres i dette ligge innen for lovens rammer (NRS, 2000). Diskusjonsnotatet drøfter når overdragelser mellom selskaper i samme konsern er regnskapsmessige transaksjoner, og når de ikke er det. De operasjonelle og prinsipielle kriteriene som tidligere er presentert skal vurderes for å avgjøre anvendelsen av transaksjonsprinsippet. I diskusjonsnotatet legges det som utgangspunkt til grunn at overdragelsen skal regnskapsføres på den måten som best samsvarer med underliggende realiteter.

Sentralt i vurderingen er om det er eiers eller selskapets ståsted som skal tas hensyn til ved regnskapsføring. Imidlertid kommer ikke diskusjonsnotatet frem til en konklusjon på dette området, men det kan se ut som at en omorganisering skal vurderes fra eiers ståsted. Dette fordi virksomhetsoverdragelser normalt vil være styrt av eierne. Til tross for at omorganiseringen kan innebære økonomisk realitet for selskapet, vil den ikke gi økonomiske konsekvenser for eierne. Kontinuitetsgjennomskjæringen begrunnes da med hva som er økonomiske realiteter for eierne.

Diskusjonsnotatet mener at overdragelser av virksomhet i konsernforhold skal kontinuitetsgjennomskjæres avhengig av graden av kontroll. Er eierne de samme hos begge transaksjonsparter vil det være vanskelig å se at det har funnet sted overføring av risiko og kontroll. Det er uttrykt av diskusjonsnotatet at dersom selskapene i transaksjonen er eid mer enn 90% skal transaksjonen kontinuitetsgjennomskjæres. Grensen er i midlertidig ikke helt satt. Dette vil gjelde både tingsinnskudd og pengevederlag.

I diskusjonsnotatet er det lagt til grunn at en må vurdere om omorganiseringen skal regnskapsføres til kontinuitet eller transaksjon hvor en har kontroll mellom 50 og 90%. I vurderingen legges det avgjørende vekt på forholdet mellom partene. Minoritetens eventuelle involvering i transaksjonen må vurderes. Vurderingen må omfatte om omorganiseringen er styrt av morselskapet eller ikke. Er omorganiseringen styrt av morselskapet taler dette for kontinuitetsgjennomskjæring. Vektleggingen av vederlagets art tillegges liten vekt.

Regnskapsmessig behandling av typetilfellene for overføringer er nedenfor illustrert i tabellform.

Tabell 6 Regnskapsmessig behandling av overføringer

	Tingsinnskudd	Pengevederlag	Tingsinnskudd og pengevederlag
Uavhengighetsdimensjonen	Kontroll over mer enn 90%	Kontroll over mer enn 90%	Kontroll mellom 50% og 90%
Innholdsdimensjonen	Ingen overføring av risiko	Ingen overføring av risiko	
Regnskapsmessig behandling	Kontinuitet	Kontinuitet	Vurdering

2.7 Noen konsekvenser av regnskapsmessig behandling

I følge diskusjonsnotatet vil det oppstå en kontinuitetsdifferanse ved kontinuitetsgjennomskjæring med vederlag fordi overdragelser og vederlag ikke regnskapsføres til like størrelser. Ved et pengevederlag vil differansen være forskjellen

mellom pengebeløpet og regnskapsført verdi av overdratt virksomhet. Ved et aksjevederlag åpner imidlertid aksjeloven for at regnskapsføring av tingsinnskudd kan skje til kontinuitet. Det oppstår da ingen differanse mellom aksjevederlaget og regnskapsført verdi av overdratt virksomhet. I en horisontal overdragelse skal kontinuitetsdifferansen korrigeres mot egenkapital, både i overtakende og overdragende selskapet. I en vertikal overdragelse skal det i morselskapet føres som en korreksjon til regnskapsført verdi av datterselskapet. I datterselskapet skal differansen korrigeres mot egenkapitalen. Fri egenkapital vil således bli redusert ved negativ differanse, og utbyttegrunnlaget reduseres følgelig. Dette ville ikke vært tilfelle ved regnskapsføring til transaksjon. Feil regnskapsføring kan dermed føre til feil utbyttegrunnlag.

I NRS 9 Fusjon brukes begrepet kontinuitetsdifferanse mellom den nominelle kapitalforhøyelsen og regnskapsført verdi av overdratt virksomhet. Etter standarden skal egenkapitalens sammensetning ved kontinuitetsgjennomskjæring videreføre så langt det er mulig.

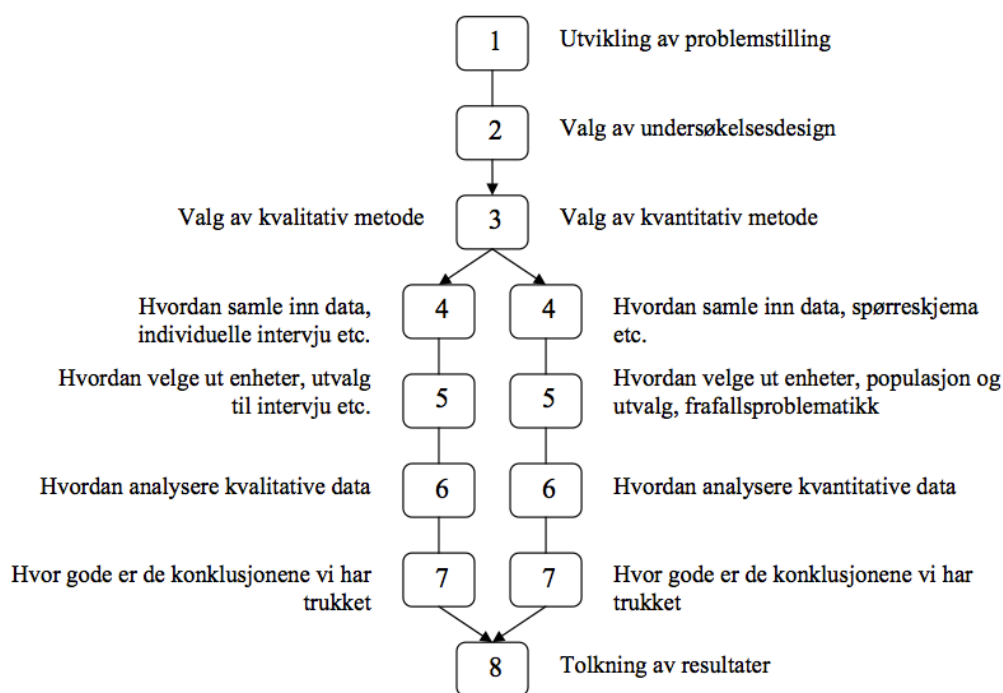
Ved kontinuitetsgjennomskjæring vil det som regel ikke oppstå gevinstberegning som ved transaksjon. Videreføring av balanseførte verdier innebærer at overdragende part ikke får gevinst når virkelig verdi er større enn balanseført verdi. Dersom virkelig verdi er lavere enn balanseførte verdier medfører overdragelsen tap (Johnsen & Kvaal, 1999). Feil regnskapsføring kan således føre til en oppblåsing av årsresultatet når en inntektsføring uten grunnlag for inntektsføring legges til grunn. Dersom feilaktig prinsipp legges til grunn bevisst, vil dette klassifiseres som regnskapsmanipulasjon (PricewaterhouseCoopers, 2008). Regnskapsmanipulasjon kan finne sted når en regnskapsprodusent ser seg tjent med å bære risikoen for å foreta manipulasjonen. Regnskapsprodusenten ledes av insentiver, og utnytter fleksibiliteten som regnskapsloven uttrykker. Dette er en risiko for både selskapet og årsregnskapets brukere (Langli, 2010). Årsregnskapets brukere vil da ha et feilaktig beslutningsgrunnlag som ikke viser korrekt økonomisk realitet (PricewaterhouseCoopers, 2008). Regnskaper som viser økonomisk realitet er viktig da det er en forutsetning for effektivitet i næringslivet (Langli, 2010). Skjønsmessige vurderinger øker risikoen for feilmanipulasjon (PricewaterhouseCoopers, 2008). Det er tidligere vist at den regnskapsmessige behandlingen i flere tilfeller beror seg på en vurdering. Dersom vurderingen imidlertid er i samsvar med et rettvise bilde etter RSKL § 3-2a vil de økonomiske realitetene være korrekte.

Et brudd på reglene i NRS 9 Fusjon vil anses som et brudd på den rettslige standarden om god regnskapsskikk. NRS (F) Fisjon er som nevnt ikke en edelig standard, men anbefales fulgt. Om et brudd på reglene NRS (F) Fisjon medfører et brudd på god regnskapsskikk må således vurderes ut i fra hvert konkret tilfelle. Det kan være vanskelig å avgjøre om et brudd på diskusjonsnotatet medfører brudd på god regnskapsskikk. Det er autoritativ anbefaling, og må derfor vektlegges når regnskapsloven og dens lovforarbeider er uklare.

3 Metode

Kapittelet tar for seg studiets metode, som er valgt for å samle inn empiri som skal besvare studiens problemstilling. Først presenteres rammen i forskningsdesignet, videre forklares valg av forskningsmetode, og til sist vil det bli gjort rede for en evaluering av forskningsdesign og forskningsmetode.

Undersøkelsesprosessen kan illustreres i en figur som skaper gangen i dette metodekapittelet:

Figur 17 Undersøkelsens faser (D. I. Jacobsen, 2005)

Utvikling av problemstillingen er første fase, som danner grunnlag for valgene videre. Det er avgjørende at studiets problemstilling er knyttet til studiets metode for å best mulig kunne besvare problemstillingen. Fase åtte er utenfor metodekapittelet, men det er metodekapittelet som gir oss resultatene som skal analyseres opp mot teorien.

3.1 Forskningsdesign

"A research design provides a framework for the collection and analysis of data" (Bryman & Bell, 2007, s. 40). Forskningsdesign er altså en ramme som styrer utførelsen av en forskningsmetode og analyse av dataene den genererer. En forskningsmetode er hvordan man

skal samle inn data. Forskningsdesignet vil derfor påvirke prioriteringen i forskningsprosessen og vil få konsekvenser for undersøkelsen gyldighet og pålitelighet (Bryman & Bell, 2007). I denne studien er det ønskelig å gi en god beskrivelse av hvordan revisjonsselskaper vurderer den regnskapsmessige behandlingen av omorganiseringer innad i konsern etter regnskapsloven og god regnskapsskikkrevisors. For å beskrive det profesjonelle skjønnet vil denne studien ha et beskrivende forskningsdesign. Beskrivelsen vil bidra til å avdekke om forhold som er regulert anvendes. Et beskrivende forskningsdesign har ofte en deduktiv tilnærming til problemstillingen. Studiet går fra teori til empiri, altså fra det generelle til det spesielle (Johannessen, Kristoffersen, & Tufte, 2005). I og med at teorien skal testes opp mot empirien, vil en deduktiv tilnærming best belyse studiens problemstilling. Videre vil studiens ramme være et casedesign.

3.1.1 Casestudie

Casestudie design innebærer en detaljert og intensiv analyse av en case. For å avdekke et revisjonsselskaps vurdering vil revisjonsselskapet være casen som studeres. Casen i seg selv er et interessant objekt og formålet er å gi en grundig belysning av den. Det som skiller en casestudie fra de andre designene er at fokuset ligger på å de unike funksjonene av casen (Bryman & Bell, 2007). Casestudier har i den senere tid blitt mer vanlig innenfor regnskapsmessig forskning, og er akseptert som en forskningsmetode innenfor fagfeltet (Ryan, Scapens, & Theobald, 2002).

Studien vil undersøke flere revisjonsselskaper og anvender multiple case. Det vil stilles samme spørsmål i ulike revisjonsselskaper (Adams, Khan, Raeside, & White, 2007). Hver case presenteres hver for seg for å gi et detaljert bilde av revisors profesjonelle skjønn. Casene vil således sammenlignes opp mot studiens teori. Casen er da et instrumentet som teorien testes på (Smith, 2003). Casen vil være intensivt da det er ønskelig å gå i dybden på noen få enheter og vil få frem mange nyanser og detaljer rundt problemstillingen som belyses (Ryan et al., 2002).

3.2 Forskningsmetode

Når en case er valgt, er forskningsmetode eller forskningsmetoder nødvendig for å samle inn data (Bryman & Bell, 2007). Det finnes ikke en metode som er foretrukket fremfor en annen for å undersøke en spesiell problemstilling (Adams et al., 2007). For å avdekke revisors

profesjonelle skjønn er det i denne oppgaven valgt primærdata. Primærdata samles inn i løpet av undersøkelsen for å belyse problemstillingen. Den er således samlet inn kun for studiens formål (Smith, 2003). Primærdataen samles inn fra casene, dette gir studien vil flere perspektiver og synspunkter. Videre presenteres det hvordan primærdataene skal samles inn.

3.2.1 Kvalitativ metode

Casestudiet vil ha en kvalitativ metode da den bidrar til å generere et deduktivt, intensivt og detaljert bilde av undersøkelsen. Den kvalitative metoden kartlegge respondentens tolkninger og meninger, for å få frem dybde og detaljer. Kvantitativ metode vektlegger ord, og disse vil samles inn gjennom samtaler under kvalitative intervjuer (Bryman & Bell, 2007). Et kvalitativt intervju er dyptgående og gir store mengder informasjon. Valget av denne metoden vil således bidra til å innhente nødvendig informasjon om revisors profesjonelle skjønn. Intervjuet vil være med revisorer fra revisjonsselskapene som er valgt som case. Revisors rolle forutsetter at fagkunnskapen innenfor regnskapsloven og god regnskapsskikk er god. Respondenten vil derfor inneha kunnskapen som det etterspørres i studien. Figur 18 viser revisors profesjonelle skjønn som skal avdekkes gjennom kvalitativt intervju.

Figur 18 Revisors profesjonelle skjønn

Kvalitativt intervju

Med en multiple case studie vil det være behov for delvis struktur for å kunne sammenligne casene. Et semi-strukturert intervju med en liste av spørsmål innenfor studiens tema vil bidra til den ønskede strukturen. Spørsmål stilles ikke nødvendigvis i samme rekkefølge som planlagt, og spørsmål som ikke inngår i planen kan stilles når intervjueren følger opp svar fra respondenten (Bryman & Bell, 2007). Delvis strukturerte intervjuer sikrer at lignende spørsmål stilles og at sammenlignbar informasjon innhentes. Intervjuguiden utvikles ut i fra teorien og spørsmålene vil ha en åpenhet for ikke å lede respondenten inn i svarkategorier. Intervjuprosessen er fleksibel, og bidrar til å få frem intervjuobjektets vurderinger uten at det legges for store begrensninger på informasjonen intervjuobjektet kan gi.

Utvalg

Studiens tid og ressursbegrensning fører til at det må gjøres et utvalg av hvem som skal undersøkes. Generelt skal utvalget være representativt, det være seg at en ville fått samme svar om man undersøkte hele populasjonen (D. I. Jacobsen, 2005). Det vil ikke være formål med denne studien å ha et utvalg som skal svare for hele populasjonen. Studien ønsker heller å undersøke revisorer med stor kunnskap på området, for å sammenligne vurderingene som gjøres. Dette samsvarer med kvalitativ metode som ønsker å gi utfyllende kunnskap om fenomenet. Utvalget vil være strategisk for å bidra til helhetsforståelsen. Utvalget vil således være hensiktsmessig, men ikke representativt (Johannessen et al., 2005).

I problemstillingen er det avgrenset til å gjelde revisjonsfirmaer, utvelgelsen er således allerede strategisk i problemstillingen da målgruppen er bestemt (Johannessen et al., 2005). Videre vil utvalget gjøres skjønnsmessig for å sikre høyt kvalitativt innhold i informasjonen. Et skjønnsmessig utvalg beror seg på at de som velges ut ikke er tilfeldig utvalgt. Et slikt utvalg gjør at det ikke er mulig å generalisere fra utvalg til populasjon (D. I. Jacobsen, 2005). Utvalget er gjort på grunnlag av de fire største revisjonsfirmaene i Norge i dag. Dette fordi de har store ressurser som gjør at utvalget sikrer at informantene innehar god kunnskap om emnet. Det er også de store revisjonsfirmaene som bemerker seg i diskusjoner om temaet, og gir høringssvar til regnskapsstandarder. Utvalget vil således være revisorer fra de fire store revisjonsfirmaene. En forespørsel til disse revisjonsfirmaene med beskrivelse av studiens formål, vil bidra til kontakt med en fagperson som innehar god kunnskap om temaet.

Intervjuprosessen

Intervjuguiden sendes til intervjuobjektet før intervjuet starter. Dette for at intervjuobjektene skal ha mulighet til å forberede seg til intervjuet. To intervjuer vil så finne sted på intervjuobjektets arbeidsplass, da dette er et bekvemt sted for intervjuobjektet (D. I. Jacobsen, 2005). Stedet er valgt for å legge føring for en uformell samtale, hvor intervjuobjektet kan ytre sine meninger. De to andre intervjuene vil foregå over telefon. Før intervjuet starter, vil intervjuer og studien bli presentert det vil videre informeres om at intervjuobjektet har full anonymitet. Intervjuobjektet vil videre få spørsmål om båndopptaker kan benyttes på intervjuet. For å kunne få med seg viktig informasjon fra intervjuet vil det være nødvendig med båndopptaker. Intervjuet genererer store mengder informasjon, og det kan være vanskelig å få med seg alt i det detaljerte bildet. Det skaper også en bedre flyt i intervjuet (D. I. Jacobsen, 2005). Båndopptaker kan legge føringer for at intervjuobjektet ikke ytrer sine meninger fullt ut, men avveiningen for og i mot båndopptaker vil likevel gi en indikasjon på at det er nødvendig. Intervjuerens viktigste oppgave vil være å lytte under intervjuet, slik at intervjuobjektet kan ytre sin mening. Etter gjennomføring av intervju vil et sammendrag av svarene bli repetert for å få sikre at alle nyanser er korrekt forstått (Adams et al., 2007). Intervjuobjektet vil til sist informeres om at resultatene av intervjuet vil sendes til intervjuobjektet i etterkant for å se om resultatene er i overensstemmelse med intervjuobjektets meninger.

3.3 Evaluering av metode

De tre mest fremtredende kriteriene for vurdering av forskning er reliabilitet, validitet og generaliserbarhet. Validitet og reliabilitet er to begrep som sier noe om undersøkelsens pålitelighet og gyldighet, begrepene forklarer kvaliteten på dataene på ulike måter (Bryman & Bell, 2007). Disse måtene og evaluere metode er i midlertidig mest sammenfallende med kvantitativ metode, men er i senere tid også utbredt for å evaluere kvalitativ metode. (Johannessen et al., 2005). Enkelte mener at det i en studie med kvalitativ metode vil være mer relevant å evaluere pålitelighet, troverdighet, overførbarhet og overensstemmelse (Guba & Lincoln, 1989). Derfor er pålitelighet, troverdighet, overførbarhet og overensstemmelse valgt for å evaluere metoden. Begrepenes innhold sier alle noe om hvor god forskningen er, ved å identifisere sterke og svake sider av studien.

3.3.1 Pålitelighet

Pålitelighet er vurdering av om de samme funnene ville oppnås dersom forskningen ble gjentatt, eller hvis noen andre utførte den (Quinton & Smallbone, 2006). Dataens pålitelighet er derfor relevant for evalueringen. Det vil være sentral hvilke data som brukes, hvordan den samles inn og bearbeidingen av data (Johannessen et al., 2005). Innenfor dette studiet skaper definisjonen problemer. Enhver sosial kontekst som involverer mennesker gjør reproduksjon av forskningen vanskelig. Studien legger vekt på et par intervjuer med få nøkkelpersoner og vil derfor ha lav pålitelighet. Studien baserer seg på begrenset informasjon, men respondentene i intervjuet vil svare for hele revisjonsselskapet overordnede praksis. Den overordnede praksisen er et resultat av fagavdelingene i revisjonsselskapene, som innehar god kunnskap om regnskapslov og god regnskapskikk. Dette vil øke studiens pålitelighet. Respondenten har også betydelig erfaring med det som undersøkes og dette styrker påliteligheten (Quinton & Smallbone, 2006). At samme spørsmål stilles i ulike revisjonsselskaper vil øke påliteligheten. Intervjuet er i midlertidig semi-strukturert og graden av ulike oppfølgingsspørsmål vil svekke påliteligheten. At intervjuobjektene får resultatene fra intervjuet sendt tilbake for å komme med meninger om intervjuer har oppfattet svarene korrekte, kan styrke påliteligheten. Dette fordi mistolkninger og feilforståelser kan rettes opp.

3.3.2 Troverdighet

Troverdighet er om dataene reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten (Johannessen et al., 2005). Hvor stor grad en måler det en er ute etter er derfor avgjørende for troverdigheten. Grad av troverdighet påvirker verdien av konklusjonen, slutninger og proporsjoner (Adams et al., 2007). Det er ikke tilstrekkelig at dataen er pålitelig, dataen må måle det som var planlagt å måle ved undersøkelsens designfase. Kvalitativ forskning samler inn så mye data at det vil være tilstrekkelige til å si noe om det som blir forsket på (Quinton & Smallbone, 2006). En studie som går fra empiri til teori krever at en setter seg godt inn i teorien før man skal foreta undersøkelsen. En god forståelse av teorien vil være med på at en har den grunnleggende teorien for å forstå virkeligheten, og på grunnlag av den utarbeider en intervjuguide for å undersøke virkeligheten. Intervjuguiden er også kvalitetssikret ved hjelp av veiledere og vil således bidra til at det som ønskes målt blir målt. Godt teoretisk grunnlag og kvalitetssikring av intervjuguiden vil styrke troverdigheten. Resultatene av intervjuene ble i ettertid sendt til intervjuobjektet for å sikre at resultatene er i overensstemmelse med

intervjuobjektets meninger. Dette øker også troverdigheten. Anonymisering av respondentene kan også gjøre at de enklere kan uttrykke meninger, og dette øker troverdigheten.

3.3.3 Overførbarhet

Overførbarhet dreier seg om undersøkelsen har generert beskrivelser, begreper, fortolkninger og forklaringer som kan være nyttige i andre sammenhenger (Johannessen et al., 2005). Et casestudie er enkeltstående og vil ikke være representativt for et stort utvalg, og er derfor ikke egnet for generalisering (Bryman & Bell, 2007). Generalisering er i hvilken grad undersøkelsens funn kan bidra til konklusjoner i andre sammenhenger (Quinton & Smallbone, 2006). En casestudie med begrenset forskning gjør det vanskelig å generalisere, men det er heller ikke formålet med denne studien. Imidlertid vil overførbarheten være lav da undersøkelsen ikke lar seg generalisere. Kvaliteten på de teoretiske slutningene gjør at studien kan være nyttig for regnskapsprodusenter, lovgiver og standardsettende organer.

3.3.4 Overensstemmelse

Overensstemmelse er at resultatene er grunnet på undersøkelsen og ikke forskerens subjektive holdning (Johannessen et al., 2005). Prioriteringer og valg er derfor godt nedfelt i metodekapittelet. Et ustrukturert intervju bidrar også til at intervjuobjektene ikke låses til intervjuers oppfatning.

4 Resultater og analyse

Kapittelet presenterer empirien som er samlet inn ved hjelp av kvalitative intervjuer. Casene presenteres først hver for seg for å gi et detaljert bilde av revisors profesjonelle skjønn. Presentasjonen deles opp i fusjon, fisjon og overføring, og viser svarene fra fire revisjonsselskaper som er anonymisert. Casene vil videre sammenlignes opp mot studiens teori i analysen. Analysen deles opp i de seks typetilfellene.

Samtlige revisjonsselskaper presiserer at de legger til grunn regnskapsloven, god regnskapssikk og praksis ved vurdering av den regnskapsmessige behandlingen. Både standarder og diskusjonsnotat vektlegges. Dersom svarene her ikke er entydige, skal selskapets fagavdeling kontaktes. Videre uttrykker respondentene at de ikke kan uttale seg om alle avgjørelser som tas i selskapet, men at de uttrykker overordnet praksis i revisjonsselskapet. Det uttrykkes av revisjonsselskap 1 at *”kontinuitetsgjennomskjæring er et minefelt hvor de enkelte selskapene står imot hverandre”*.

4.1 Resultater vertikal og horisontal fusjon

Revisjonsselskap 1 mener at skillet mellom reell og ikke-reelle transaksjoner avhenger av om kontroll er tilstede eller ikke. *”Om transaksjonen har et reelt økonomisk innhold avgjøres av kontroll”*. Når det foreligger kontroll, vil det derfor alltid være kontinuitetsgjennomskjæring. Revisjonsselskap 1 mener at vertikale og horisontale fusjoner gjennomført innad i konsern reflekterer avhengige parter som kun har som siktemål å flytte på verdiene innen konsernet. Vertikale og horisontale fusjoner vil derfor ikke innebære noen endring av risiko for eierne. Uavhengighetsdimensjonen og innholdsdimensjonen er således avhengige av hverandre, og innholdsdimensjonen avgjør regnskapsføringen. Dette henspiller seg på det bakenforliggende formålet med fusjonen, som i de fleste omorganiseringstilfeller vil ha som siktemål å kun flytte verdier mellom juridiske enheter. Kontinuitetsgjennomskjæring velges ikke nødvendigvis fordi balanseførte verdier gir regnskapet mer beslutningsnyttig finansiell informasjon, men fordi det reflekterer det reelle innholdet i fusjonen og således gir det beste bilde av det bakenforliggende formålet med fusjonen. Når en omorganisering gjennomføres innen et konsern vil det derfor være ønskelig at det alltid skal foretas kontinuitetsgjennomskjæring, noe selskapet tilstreber å opprettholde. De hevder at regnskapsmessig behandling til transaksjon blåser opp verdiene, og de foretrekker at verdiene

ikke økes i konsernforhold. En vertikal transaksjon skal regnskapsføres til konsernkontinuitet, mens en horisontal fusjon skal regnskapsføres til selskapskontinuitet. Det kan i enkelte tilfeller vurderes dit hen at fusjonen skal føres til transaksjon, men dette er svært sjelden. Dersom formålet med omorganiseringen er å klargjøre for salg, vil det alltid vurderes til transaksjon dersom det er inngått en salgsavtale når omorganiseringen gjennomføres. Revisjonsselskap 1 poengterer viktigheten av en ekstern verdivurdering dersom fusjonen skal regnskapsføres til transaksjon. I en gråsone mener de at det innebærer stor risiko å vurdere fusjonen til transaksjon. Revisjonsselskap 1 mener at innenfor regnskapslovens rammer kan de argumentere for valgt regnskapsmessig behandling til kontinuitet.

Revisjonsselskap 2 mener av hver fusjon er særegen og må vurderes særskilt i hvert enkelt tilfelle. De poengterer i midlertidig at uavhengighetsdimensjonen ikke kan tillegges særlig vekt, men at den er med på å svekke påliteligheten av målingen til virkelig verdi. Uavhengighetsdimensjonen fører dermed kun til at det er særdeles viktig at det blir sikret en pålitelig måling. Ved en fusjon er den økonomiske realiteten at det har funnet sted en transaksjon. Foreligger det en pålitelig måling og overføring av risiko, skal fusjonen føres som en transaksjon. Formålet med omorganiseringen og grad av beslutningsprosess tillegges liten vekt da de mener begrepene gir liten veiledning på regnskapsmessig behandling. Revisjonsselskap 2 mener at hovedregelen for regnskapsmessig behandling er virkelig verdi, og at det kun i enkelttilfeller skal kontinuitetsgjennomskjæres. De presiserer at vertikale fusjoner er et slikt tilfelle da dette er unntak i fusjonsstandarden. Det er også et unntak når det er en fusjon med kontinuitet på eiersiden. Dette vil være gjeldende for fusjoner uten vederlag med 100% eierandel, og horisontale fusjoner med kontroll over mer enn 90%. Det skal da anvendes kontinuitetsgjennomskjæring. Det legges til grunn konsernkontinuitet i en vertikal fusjon og selskapskontinuitet i en horisontal fusjon.

Revisjonsselskap 3 mener også at uavhengighetsdimensjonen kun tilsier at det er behov for en ekstern verdivurdering ved regnskapsføring til virkelig verdi. Dimensjonen viser ikke til valget mellom transaksjon eller kontinuitet. Revisjonsselskap 3 legger til grunn at fusjon med uendret eierskap skal kontinuitetsgjennomskjæres. Dette er tilfelle ved horisontale fusjoner hvor et selskap eier mer enn 90% i hvert selskap som fusjonerer. Revisjonsselskap gjør videre en konkret vurdering ved eierskap mellom 50 og 90%. Det er flere forhold som vurderes, og valget mellom transaksjon og kontinuitet er et resultat av en grundig vurderingsprosess. Det legges vekt på regnskapsloven grunnleggende prinsipper og kvalitetskravene til

årsregnskapet. Minoritetens involvering tillegges i vurderingen, og en større andel taler for transaksjon. Videre mener de at vertikale fusjoner og fusjoner uten vederlag med 100% eie skal kontinuitetsgjennomskjæres. De legger til grunn konsernkontinuitet i en vertikal fusjon og selskapskontinuitet i en horisontal fusjon.

Revisjonsselskap 4 uttrykker at *”selskapets prinsipielle standpunkt er at konserninterne transaksjoner skal regnskapsføres til virkelig verdi”*. De utdyper videre at det i særskilte tilfeller vil være aktuelt med kontinuitetsgjennomskjæring. I en fusjon er eier involvert i transaksjonen ved å motta vederlaget. Involveringen tilsier at partene ikke er uavhengige, men det i seg selv avgjør ikke regnskapsmessig behandling. *”Innholdsdimensjonen er den viktigste dimensjonen, som ivaretas gjennom uavhengighetsdimensjonen”*. Revisjonsselskap 4 mener at NRS 9 Fusjon er et viktig hjelpemiddel for regnskapsføring av fusjon. De mener at etter standarden skal alle vertikale transaksjoner kontinuitetsgjennomskjæres, fordi de ikke medfører noen endringer i risiko. Det legges da alltid konsernverdier til grunn. Når det kommer til horisontale transaksjoner legges det vekt på eierskap og økonomisk innhold. Dersom fusjonen medfører uendret eierskap skal det være kontinuitetsgjennomskjæring. Dette er tilfelle når kontrollen er mer enn 90% i hvert av de fusjonerende selskapene, fordi det ikke medfører en endring av risiko. Ved en kontroll under 90% mener revisjonsselskap 4 at risiko vil være overført. Det legges da til grunn at regnskapsføring til transaksjon gir et rettvisende bilde. Videre er også vederlagets art viktig, da en fusjon uten vederlag ikke er en reell transaksjon når selskapene er eid 100%.

4.2 Resultater ren fisjon og fisjonsfusjon

Revisjonsselskap 1 hevder at det er enklere å vurdere en fisjon til transaksjon. En behøver ikke å vurdere formålet med fisjonen, en ser kun på endringene i eierskapet. De legger til grunn jevndeling og skjevdeling, og grensen på 10% benyttes. En ren fusjon med jevndeling medfører selskapskontinuitet, mens en ren fisjon med skjevdeling regnskapsføres til transaksjon. De hevder at dette er en følge av uavhengighetsdimensjonen sett opp mot innholdsdimensjonen. Videre vurderes fisjonsfusjon med jevndeling som en fusjon, avhengig av om den er vertikal eller horisontal. En fisjonsfusjon med skjevdeling dekomponeres i ren fisjon og fusjon.

Revisjonsselskap 2 presiserer at standarden er ganske klar når det gjelder fisjon. Standarden legges helt og holdent til grunn, og jevndeling og skjevdeling avgjør om fisjonen skal regnskapsføres til transaksjon eller kontinuitet. Ved ren fisjon med jevndeling skal det kontinuitetsgjennomskjæres, mens det skal regnskapsføres til transaksjon ved ren fisjon med skjevdeling. Ved en kontinuitetsgjennomskjæring legges selskapsverdiene til grunn. De vurderer en fisjonsfusjon med jevndeling på samme måte som de vurderer en fusjon. En fisjonsfusjon med skjevdeling deles opp i fusjon og ren fisjon.

Revisjonsselskap 3 hevder at uavhengighetsdimensjonen og innholdsdimensjonen henspiller seg på endring i eierforholdene som i fisjonsstandarden er jevndeling og skjevdeling. En ren fisjon med jevndeling skal kontinuitetsgjennomskjæres, mens ren fisjon med skjevdeling skal regnskapsføres som en transaksjon. Selskapsverdier legges til grunn ved regnskapsføring til kontinuitet. Grensen på 10% i fisjonsstandarden legges til grunn. En fisjonsfusjon med jevndeling regnskapsføres i midlertidig som en fusjon, og en fisjonsfusjon med skjevdeling som fusjon og ren fisjon.

Revisjonsselskap 4 hevder at fisjoner ”*parkerer*” seg ganske greit ved valg av regnskapsmessig behandling, da det er jevndeling og skjevdelingen som avgjør. Grensen på 10 % i fisjonsstandarden legges alltid til grunn. En ren fisjon med jevndeling skal regnskapsføres til kontinuitet, og selskapsverdier legges til grunn. En ren fisjon med skjevdeling skal regnskapsføres til transaksjon. De mener at fisjonsfusjon med jevndeling regnskapsføres utelukkende etter samme regler som fusjon. Innebærer fisjonsfusjonen en skjevdeling skal den dekomponeres og regnskapsføres som fusjon og ren fisjon.

Revisjonsselskap 4 mener at det viktigste fokuset ved regnskapsmessig behandling av fisjon er ikke transaksjonsprinsippets dimensjoner.

4.3 Resultater overføringer gjennomført som tingsinnskudd eller mot pengevederlag

Revisjonsselskap 1 mener at uavhengighetsdimensjonen teller tungt i en overføringstransaksjon. En overføring av en del av virksomhet fra mor til datter innebærer ikke noe innhold for konsernet. Morselskapet har vært både selger og kjøper i transaksjonen da det eier det kjøpende datterselskapet. Datterselskapet kan da ikke tenkes å ha vært part i en transaksjon. Således skal transaksjonen kontinuitetsgjennomskjæres i begge selskapenes

selskapsregnskap. De hevder at både konsernkontinuitet og selskapskontinuitet kan legges til grunn. Har ikke vederlaget reell økonomisk betydning bør vederlagets art ikke tillegges i vurdering om overføringen skal regnskapsføres som en transaksjon eller kontinuitetsgjennomskjæres. Revisjonsselskap 1 mener at det etter god regnskapsskikk må kunne se hen til at vederlagets art kan tillegges i en vurdering. Er vederlaget i penger trekker dette i retning transaksjon. De anbefaler likevel kontinuitet. I et konsernforhold er det viktig med en pålitelig måling i slike tilfeller. De mener at det i mange tilfeller bør innhentes eksterne verdivurderinger. Kan ikke pålitelig måling fremskaffes bør overføringen kontinuitetsgjennomskjæres. Revisjonsselskap 1 presiserer videre at de mener kontroll på mer enn 90% i selskapene som deltar i transaksjonen alltid skal kontinuitetsgjennomskjæres. De informerer videre at en eierandel mellom 50 og 90% i selskapene som er part i transaksjonen skal regnskapsføres etter det som best reflekterer hensikten med omorganiseringen. Sentralt i vurderingen er minoritetsinteressene. En større minoritetsandel taler for transaksjon. Er det behov for å foreta forhandlinger med minoritetene har det også trekk av å være en transaksjon. Formålet tillegges også stor betydning, og skal sees fra morselskapets ståsted. Er formålet å oppnå en optimal struktur skal det vurderes til kontinuitet. Risiko må være overført for at revisjonsselskap 1 skal vurdere overføringen til transaksjon.

Revisjonsselskap 2 hevder igjen at ingen transaksjoner er helt like og at det vil vurderes i hver enkelt situasjon hva som er riktig regnskapsmessig behandling. De legger til grunn hovedregelen som de mener er virkelig verdi og fortar vurdering deretter. De vurderer så om risiko er overført, og hvilke konsekvenser ulik regnskapsmessig behandling vil få for fremtiden. Da spesielt for minoritetene, da deres part i transaksjonen må vurderes. Formålet tillegges også for at overføringen skal gi et rettviseende bilde av hva som har skjedd. De mener kontinuitetsgjennomskjæring er aktuelt dersom vederlaget er aksjer og det er en kontroll på 100%. De hevder at både konsernkontinuitet og selskapskontinuitet kan legges til grunn. Et pengevederlag taler i retning transaksjon. Det mener at virkelig verdi anvendes ved overføringer mellom datterselskap når virkelig verdi kan måles pålitelig. Revisjonsselskap 4 mener at pålitelig målt virkelig verdi gir best beslutningsnyttig finansiell informasjon.

Revisjonsselskap 3 hevder at en manglende uavhengighet ikke alene taler for kontinuitet. Det må alltid vurderes om risiko er overført. En pålitelig måling er viktig ved regnskapsføring til transaksjon. En kontroll på 90% i selskapene som deltar i overføringen mener selskapet skal kontinuitetsgjennomskjæres. De hevder at både konsernkontinuitet og selskapskontinuitet kan

legges til grunn. Minoritetsinteresser skal tillegges i vurderingen hvor kontrollen er under gitt tilfelle. Større grad av minoritet taler for virkelig verdi. De mener at vederlagets art kan tillegges i vurderingen, og at et pengevederlag taler for endring i risiko mens et aksjevederlag ikke taler for det. Hensikten med omorganiseringen tillegges i liten grad da de mener en omorganisering alltid gjennomføres for å få en optimal struktur. Dette mener selskapet ikke kan avgjøre regnskapsmessig behandling. Videre mener de at dersom morselskapet styrer omorganiseringen avgjør ikke det regnskapsmessig behandling, da transaksjoner i konsern ofte er styrt av morselskapet via retningslinjer. Dette medfører at også morselskapets styrende evne skal tillegges ved regnskapsmessig behandling av ordinære varekjøp innad i konsern, noe selskapet mener ikke er hensiktsmessig. Revisjonsselskap 3 hevder at pålitelig målt virkelig verdi gir god beslutningsnyttig finansiell informasjon, men at også balanseførte verdier gir god informasjon når det ikke er overføring av økonomisk risiko.

Revisjonsselskap 4 mener at en overføring skal sees hen fra selskapenes ståsted. Det er den juridiske enheten som er part i en transaksjon, og ikke konsernet som helhet. De mener at konsernet som helhet tas hensyn til i konsernregnskapet, og at selskapets syn skal ivaretas i selskapsregnskapet. Sett fra selskapenes ståsted vil de enkelte juridiske selskapene være uavhengige. Det vil være innholdsdimensjonen som tilsier om risiko faktisk er overført, noe som det i de fleste tilfeller synes å være. De hevder at vederlagets art ikke kan legges for stor vekt, men at et vederlag i aksjer gir revisor større ansvar. Det blir derfor et større fokus på regnskapsmessig behandling når vederlaget er aksjer. Om det er minoritetsinteresser i bildet vil ikke ha avgjøring for den regnskapsmessige behandlingen. Det vil i få tilfeller vurderes at en overføring skal kontinuitetsgjennomskjæres, men revisjonsselskap 4 hevder at hvilken vei transaksjonen går vil avgjøre om det er selskapskontinuitet eller konsernkontinuitet som legges til grunn. Revisjonsselskap 4 mener at virkelig verdi gir regnskapet mer beslutningsnyttig finansiell informasjon, så lenge den er pålitelig målt. De bemerker at det ofte er merkostnader i forbindelse med å fremskaffe virkelig verdi. De nevner også at det i praksis vil være vanskelig å få et optimalt beslutningsgrunnlag.

4.4 Analyse vertikal og horisontal fusjon

4.4.1 Vertikal fusjon

Regnskapsmessig behandling av vertikal og horisontal fusjon reguleres av NRS 9 Fusjon. Standarden har rettslig status og skal følges. Etter NRS 9 Fusjon skal alle vertikale fusjoner kontinuitetsgjennomskjæres, og det skal legges til grunn konsernkontinuitet. I en vertikal fusjon vil det være en av partene som har kontroll med den andre. Etter NRS 9 Fusjon er kontrollen sammenfallende med bestemmende innflytelse. Resultatene viser at alle de undersøkte revisjonsselskapene er i samsvar med regnskapslov og god regnskapsskikk, og revisorenes profesjonelle skjønn er her lik.

4.4.2 Horisontal fusjon

En horisontal fusjon skal etter Ot.prp nr. 43 1998-99 kontinuitetsgjennomskjæres når det er kontinuitet på eiersiden. I NRS 9 er det angitt at det alltid vil foreligge eierkontinuitet i horisontale fusjoner med kontroll over mer enn 90% i hvert av de fusjonerende selskapene. Samtlige av de undersøkte revisjonsselskapene legger til grunn at en kontroll på over mer enn 90 % i hvert av de fusjonerende selskapene tilsier kontinuitetsgjennomskjæring. I en horisontal fusjon er det ikke den ene partens innflytelse på den andre som er grunnlag for kontinuitetsgjennomskjæring, men at partene kontrolleres av samme eier. Når selskapene har samme eier kan den horisontale fusjonen være styrt av morselskapet. Graden av kontroll er således avgjørende om en horisontal fusjon skal kontinuitetsgjennomskjæres eller ikke. Ved en kontroll på over mer enn 90% i begge de fusjonerte selskapene, har morselskapet absolutt kontroll. Morselskapets kontroll tilsier da at morselskapet kan styre omorganiseringen, og gjennomføre omorganiseringen på grunnlag av konsernets interesse og ikke det enkelte selskapet. Graden av kontroll synes å være manglende i vurderingen til enkelte revisjonsselskaper. Et revisjonsselskap mener at NRS 9 Fusjon har satt opp grensen på 90% som et unntak fra hovedregelen om virkelig verdi. Et revisjonsselskap mener at graden av kontroll i seg selv ikke avgjør den regnskapsmessige behandlingen av en horisontal fusjon. Dette samsvarer med transaksjonsprinsippets dimensjoner, da det også må sees hen til innholdsdimensjonen for å avgjøre om transaksjonen er reell eller ikke-reell. Revisjonsselskapet legger til grunn at ved kontroll på over 90 % i hvert av de fusjonerende selskapene skal det kontinuitetsgjennomskjæres. Og de synes dermed inneforstått med at morselskapet ved en slik kontroll styrer omorganiseringen og risiko er ikke overført. De to

resterende revisjonsselskapene synes å mene at uavhengighetsdimensjonen og innholdsdimensjonen er avhengig av hverandre, og at når det foreligger en absolutt kontroll vil således begge dimensjonene være brutt. De legger da også til grunn at ikke bare uavhengighet avgjør den regnskapsmessige behandlingen. Det er ikke avklart i lovforarbeidene til regnskapsloven om dimensjonene er uavhengige eller avhengige av hverandre. Når det foreligger en kontroll på over mer enn 90% i begge de fusjonerte selskapene er revisorenes profesjonelle skjønn lik, og i samsvar med regnskapslov og god regnskapsskikk.

Etter NRS 9 Fusjon skal det i en horisontal fusjon med en kontroll over 90 % eller mindre i ett eller flere av de fusjonerende selskapene vurderes hva som er riktig regnskapsmessig behandling. Vurderingen må forankres i regnskapsloven på en slik måte at regnskapsføringen av fusjonen gir et rettviseende bilde av de økonomiske realiteter i fusjonen, jf. RSKL § 3-2a. Tre av fire revisjonsselskaper mener at regnskapsføring til transaksjon skal legges til grunn ved en kontroll mellom 50 og 90%. To av revisjonsselskapene begrunner dette med at selskapets standpunkt er at transaksjoner mellom konsernselskaper skal regnskapsføres til virkelig verdi. Begge mener i midlertidig at uavhengighetsdimensjonen her tilsier at det er viktig med en pålitelig måling av virkelig verdi. De mener også at virkelig verdi gir mer beslutningsnyttig finansiell informasjon, når den er målt pålitelig. Det tredje revisjonsselskapet som legger til grunn virkelig verdi ved en kontroll mellom 50 og 90% hevder at dette er resultat av grundig vurdering av regnskapsloven grunnleggende prinsipper og kvalitetskravene til årsregnskapet. Ingen av revisjonsselskapene synes å legge til grunn bestemmelsen i RSKL § 3-2a om et rettviseende bilde. RSKL § 3-2a synes i midlertidig å kun være gjeldende når de grunnleggende prinsipper og kvalitetskravene til årsregnskapet ikke gir svar på regnskapsmessig behandling. De tre revisjonsselskapene synes derfor å samsvare med NRS 9 Fusjon. Det fjerde revisjonsselskapet legger til grunn balanseførte verdier. Dette gjøres fordi de ikke ønsker at selskaper i konsern skal kunne foreta transaksjoner som blåser opp selskapets verdier. De hevder at de grunnleggende prinsipper og kvalitetskravene til årsregnskapet er grunnlaget for denne vurderingen. Det er vanskelig å si om dette er i samsvar med NRS 9 Fusjon, men det kan synes at det ikke er det. Revisorenes profesjonelle skjønn synes å være ulik når det en kontroll over 90 % eller mindre i ett eller flere av de fusjonerende selskapene, men mulig i tråd med regnskapslov og god regnskapsskikk.

NRS 9 Fusjon er ganske klar på at selskapsverdiene skal videreføres ved en horisontal fusjon som skal kontinuitetsgjennomskjæres, noe som også alle selskapene følger.

4.5 Analyse ren fisjon og fisjonsfusjon

4.5.1 Ren fisjon

Fisjoner med kontinuitet på eiersiden skal kontinuitetsgjennomskjæres (Ot.prp, nr. 43 1998-99). I NRS (F) Fisjon angis det at jevndeling og skjevdeling avgjør spørsmålet om eierskifte. Samtlige revisjonsselskap mener at jevndeling og skjevdeling avgjør spørsmålet om regnskapsmessig behandling. Det fjerde revisjonsselskapet mener at transaksjonsprinsippet ikke er hovedfokuset ved en regnskapsmessig behandling. Dette er mulig fordi transaksjonsprinsippet dimensjoner tilsettes når NRS (F) Fisjon er klar.

I en ren fisjon med jevndeling beholdes andel eiendeler og gjeld i det overdragende selskapet, mens eiendeler og gjeld omfordeles i en skjevdeling. En ren fisjon med jevndeling innebærer kontinuitet på eiersiden, og skal således kontinuitetsgjennomskjæres da transaksjonen ikke har noe reelt innhold jf. RSKL § 4-1 første ledd nr. 1. En ren fisjon med skjevdeling innebærer eierskifte, og innholdsdimensjonen tilsier da at transaksjonen skal regnskapsføres til virkelig verdi. Samtlige revisjonsselskap mener at en jevndeling medfører kontinuitetsgjennomskjæring, mens en skjevdeling medfører regnskapsføring til virkelig verdi. Fisjonsstandarder stiller opp et skille på 10% som avgjør skillet mellom jevndeling og skjevdeling. Alle revisjonsselskapene legger til grunn dette skillet i NRS (F) Fisjon.

Ved en ren fisjon er revisorenes profesjonelle skjønn ensartet, og i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk.

4.5.2 Fisjonsfusjon

Regnskapsmessig behandling av en fisjonsfusjon er også avhengig av jevndeling og skjevdeling. Dette legger samtlige revisjonsselskaper til grunn. I NRS (F) Fisjon er det presisert at en fisjonsfusjon med jevndeling har så mange likhetstrekk med en fusjon, at den skal regnskapsføres etter NRS 9 Fusjon. Fisjonsfusjon med skjevdeling skal dekomponeres i ren fisjon og fusjon (NRS, 2006). Alle revisjonsselskapene mener at en fisjonsfusjon med

jevndeling skal regnskapsføres som en fusjon. Revisorenes profesjonelle skjønn er lik og i samsvar med regnskapslov og god regnskapsskikk. Det vil i midlertidig være ulikt der hvor fisjonsfusjonen skal regnskapsføres som en fusjon.

4.6 Analyse overføring gjennomført som tingsinnskudd eller mot pengevederlag

4.6.1 Tingsinnskudd

Det er i diskusjonsnotatet lagt til grunn at dersom selskapene i transaksjonen er eid mer enn 90% skal transaksjonen kontinuitetsgjennomskjæres. Diskusjonsnotatet har i midlertidig ikke satt grensen på 90% klart. To revisjonsselskaper mener at et eie på mer enn 90% skal kontinuitetsgjennomskjæres. Ett revisjonsselskap mener at eie må være på 100% for at det skal kontinuitetsgjennomskjæres. De er således enig i at når eierforholdet er 100% og vederlaget er aksjer skal det være kontinuitetsgjennomskjæring. Det siste revisjonsselskapet mener at partene ikke er avhengige da selskapsnivå legges til grunn. Diskusjonsnotatet drøfter om eiernivå eller selskapsnivå skal legges til grunn, men kommer ikke til en endelig konklusjon. Det må i midlertidig antas et eiernivå er den korrekte vurderingen, noe som det siste revisjonsselskapet ikke følger.

Det følger av diskusjonsnotatet at minoritetens involvering i transaksjonen må vurderes. En høy grad av minoritetsinteresser vil føre til at overføringen innad i konsern får trekk av å være mellom uavhengige parter. Dette fordi beslutningsprosessen vil være lik som ved uavhengige parter for å ta hensyn til minoritetsinteressene, og risiko vil være overført. Samtlige tre revisjonsselskaper som legger til grunn at eie avgjør kontinuitetsgjennomskjæring vurderer minoritetsinteressenes involvering, når eie er under eiergrensen de har satt. De tre revisjonsselskapene mener at en større minoritetsandel taler for virkelig verdi. Et revisjonsselskap presisere også at dersom det er et behov for å foreta forhandlinger med minoritetene har det også trekk av å være en transaksjon. Det antas at de tre revisjonsselskapene foretar denne vurderingen da de alle mener at minoritetens involvering er viktig for avgjørelsen av regnskapsmessig behandling. Det siste revisjonsselskapet mener at minoritetsinteresser ikke har betydning for regnskapsmessig behandling.

Diskusjonsnotatet legger til grunn at regnskapsmessig behandling skal reflektere hensikten med omorganiseringen. Vurderingen må også henspeile om omorganiseringen er styrt av

morselskapet eller ikke. Er omorganiseringen styrt av morselskapet taler dette for kontinuitetsgjennomskjæring. Når morselskapet er styrende part vil ikke overføringen være grunnet på bedriftsøkonomiske hensyn i det enkelte selskap, men ut i fra konsernets interesser. Er ikke morselskapet styrende i overføringen, vil selskapene være uavhengige parter. To av revisjonsselskapene legger til grunn formålet med overføringen. Det tredje revisjonsselskapet mener at formålet ikke kan tillegges for stor vurdering. Det ene revisjonsselskapet som legger til grunn formålet mener at dersom formålet er å oppnå optimal struktur skal det vurderes til kontinuitet. Revisjonsselskapet som ikke vektlegger formålet mener at en overføringen er styrt av morselskapet ikke gir indikasjoner på valget mellom transaksjon eller kontinuitet.

Diskusjonsnotatet drøfter om selskapskontinuitet eller konsernkontinuitet skal anvendes for omorganiseringer innad i konsern, men kommer ikke frem til en konklusjon. Tre revisjonsselskapet mener at både konsernkontinuitet og selskapskontinuitet kan legges til grunn ved kontinuitetsgjennomskjæring. Et revisjonsselskap vurderer det ut i fra veien overføringen går, horisontalt eller vertikalt.

Uklarheten fører til at revisorenes profesjonelle skjønn er uensartet ved overføring som tingsinnskudd, uklarheten fører også til at det vanskelig kan avgjøres om revisorenes profesjonelle skjønn er i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk.

4.6.2 Pengevederlag

Det eneste som skiller vurderingen ved pengevederlag fra tingsinnskudd er vederlagets art. Diskusjonsnotatet mener at et pengevederlag taler i retning transaksjon, men presiserer at vederlagets art ikke kan tillegges stor betydning. Det er uansett underlagt kontrollkriteriet. Tre revisjonsselskaper som ser overføringen fra eiers ståsted mener at et vederlag i penger har trekk av å være en transaksjon. Dette fordi risiko må antas overført. Et revisjonsselskap anbefaler i midlertidig kontinuitet, til tross for at de mener at vederlagets art kan tillegges betydning. En fast forekommende praksis med en viss utbredelse kan anses å være god regnskapsskikk når det ikke er gitt anbefalninger eller normer (Ot.prp, nr. 42 1997-98). Det er likevel slik at god regnskapsskikk skal utvikles av regnskapslovens rammeverk, og her hevdes det i transaksjonsprinsippet at økonomiske realiteter skal gå foran formell form. At

vederlagets form skal være avgjørende for regnskapsmessig behandling kan ikke være i samsvar med regnskapslovens rammeverk.

Uklarheten om at pengevederlaget kan tillegges i vurderingen fører til at det vanskelig kan avgjøres om revisorenes profesjonelle skjønn er i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk.

5 Konklusjon

Kapittelet drøfter teorien og resultatene opp mot hverandre, og konkluderer på bakgrunn av studiens problemstilling. Det avsluttes med refleksjoner og forslag til videre forskning.

5.1 Studiens formål

Formålet med denne studien er å undersøkes hvordan revisjonsselskaper vurderer den regnskapsmessig behandlingen av omorganiseringer innad i konsern. Det være seg om omorganiseringen skal regnskapsføres til transaksjon eller kontinuitet. Dette for å undersøke om profesjonelle skjønn er i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk.

Problemstillingen utviklet for studiens formål er:

I hvor stor grad følger revisjonsselskaper norsk regnskapslov og god regnskapsskikk ved regnskapsmessig behandling i selskapsregnskapet av omorganiseringer innad i konsern?

Herunder omorganiseringer gjort i form av:

- 1. Fusjon gjennomført som vertikal og horisontal fusjon*
- 2. Fisjon gjennomført som ren fisjon og fusionsfusjon*
- 3. Overføring av virksomhet gjennomført som tingsinnskudd eller mot pengevederlag*

5.2 Konklusjon

De primære kvalitetskravene relevans og pålitelighet skal bidra til informasjon som er nyttig i beslutninger. Begge kvalitetskravene må til en viss grad være oppfylt i årsregnskapet for at informasjonen skal være til nytte, fordi irrelevant og upålitelig informasjon er uten nytte for beslutningstaker. Brukeren får den beste informasjonen når årsregnskapet er utarbeidet etter den best mulige kombinasjonen av relevans og pålitelighet. Denne studien undersøker i stor grad informasjonens pålitelighet. Det være seg om like transaksjoner får lik regnskapsmessig behandling. Når to ulike regnskapsprodusenter med tilgang på samme regnskapsmessig informasjon utarbeider like regnskapsrapporter vil det være høy grad av pålitelighet. En rekke poster i årsregnskapet er avhengig av at det foretas en måling for å komme frem til den regnskapsmessige verdien. Transaksjonsprisnippet er en slik måleregulering.

Etter transaksjonsprinsippet skal det foretas en verdimåling av de verdier som er gjenstand for transaksjon. Etter RSKL § 4-1 første punkt skal transaksjonen regnskapsføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet. Formelle transaksjoner som ikke er reelle, skal ikke gi grunnlag for ny verdimåling. Målingen skal gjennomskjæres slik at de balanseførte verdiene videreføres. Skillet mellom reelle og ikke-reelle transaksjoner er derfor avgjørende for anvendelsen av transaksjonsprinsippet. At transaksjonsprinsippet anvendes riktig i regnskapsmessig behandling av omorganiseringer fører til at informasjonen ikke inneholder feil. Dette er med på å øke informasjonens pålitelighet. Etterprøvbareheten av informasjonen er med på å avgjøre om informasjonen er riktig. Revisor, som en uavhengig tredjepart, har i oppgave å etterprøve informasjonen. Revisors grunnleggende funksjon er dermed å tilføre pålitelighet til årsregnskapet. Det er viktig å nevne at utarbeidelsen av årsregnskapet gjøres av selskapet selv, og at revisor kommer inn som et kontrollorgan.

Regnskapsmessig behandling av vertikal og horisontal fusjon reguleres av NRS 9 Fusjon. Standarden har rettslig status og skal følges. Resultatene viser at regnskapsmessig behandling av en vertikal fusjon følger norsk regnskapslov og god regnskapsskikk, og revisorenes profesjonelle skjønn er ensartet. En horisontal fusjon er ensartet der hvor det stilles opp en klar regnskapsmessig behandling etter god regnskapsskikk. Der hvor NRS 9 Fusjon åpner for en vurdering er revisorenes profesjonelle skjønn uensartet. I NRS 9 Fusjon er det ikke diskutert generelt når det er riktig å kontinuitetsgjennomskjære. Dette er som tidligere nevnt gjort bevisst. Det henvises tilbake til transaksjonsprinsippet og skjønnsutøvelse. Revisor utøver da sitt profesjonelle skjønn for at den regnskapsmessige behandlingen skal gi et rettviseende bilde av de økonomiske realiteter. De ulike revisjonsselskapene synes å tillegge ulike variabler i vurderingen om transaksjonen er reell eller ikke-reell. Vektleggingen av de ulike variablene vil følgelig føre til at revisorenes profesjonelle skjønn er uensartet. Ulik vurdering kan skyldes uklare regnskapsregler på området og det at lovforarbeidene til regnskapsloven ikke diskuterer kontinuitetsgjennomskjæring på et prinsipielt grunnlag. Det er vanskelig å si om revisorenes profesjonelle skjønn er i samsvar med regnskapslov og god regnskapsskikk. Det er i dette tilfellet klart at dersom kravet til pålitelighet skal være til stede, så må rettsregelen være klar.

Til tross for at NRS (F) Fusjon ikke har en rettslig status, anvendes den fullt og helt blant de undersøkte revisjonsselskapene. Revisorenes profesjonelle skjønn er helt ensartet i forhold til regnskapslov og god regnskapsskikk. Dette må antas å være fordi selskapene i stor grad

legger til grunn NRS (F) Fisjon, og ikke fordi de har en felles forståelse av vurderingen av om en transaksjon er reell eller ikke-reell. Det er ikke åpnet for rom for vurdering i NRS (F) Fisjon, noe som gjør at rettsregelen er klar. Det kan i midlertidig være viktig å presisere at der hvor NRS (F) Fisjon henviser til NRS 9 Fusjon, vil det i noen tilfeller åpne for en vurdering og revisors skjønnsmessige vurdering er her i noen tilfeller uensartet.

Ved en overføring av virksomhet er diskusjonsnotatet en autoritativ anbefaling.

Anbefalingen er en drøftelse, og dermed relativt uklar i sin anbefaling. Regnskapsmessig løsning er avhengig av underliggende realiteter, noe tre av de undersøkte revisjonsselskapene synes å være inneforstått med. Det er partenes forhold som veier tyngst i vurdering av den regnskapsmessige behandlingen. Tre revisjonsselskaper vektlegger ulike variabler for å avgjøre om transaksjonen er reell eller ikke-reell. Vektleggingen av de ulike variablene fører til at revisorenes profesjonelle skjønn er uensartet. Det siste revisjonsselskapet vurderer overføringen ut i fra selskapet ståsted, og vil i de fleste tilfeller regnskapsføres dette som en transaksjon da partene er uavhengige og overføringen medfører en endring av risiko. De bakenforliggende eierinteressene tillegges således ikke av dette selskapet. Revisorenes profesjonelle skjønn synes å være uensartet ved regnskapsmessig behandling av overføringer. Dette skyldes primært at det ikke finnes en klar standard å forholde seg til, men kun et diskusjonsnotat som i enkelte tilfeller ikke er helt klar i sin mening. Det kan ikke konkluderes med at den uensartede praksisen er et brudd på regnskapslov og god regnskapsskikk, da regnskapslov og god regnskapsskikk er uklar. En uklar rettsregel fører til at informasjonens pålitelighet er lav ved regnskapsmessig behandling av overføringer.

Resultatene viser at der regnskapslov og god regnskapsskikk gir klar veiledning for regnskapsmessig behandling, er revisjonsselskapene i stor grad i samsvar med regnskapslov og god regnskapsskikk. Revisorenes profesjonelle skjønn er her også ensartet. Der det i midlertidig åpnes for en vurdering, vil ulik vurdering av transaksjonsprinsippet gi ulik regnskapsmessig behandling. Det er som nevnt vanskelig å konkludere med at den uensartete praksisen er et brudd på regnskapslov og god regnskapsskikk. Det må derfor konkluderes med at der hvor regnskapslov og god regnskapsskikk åpner for en vurdering, kan det ikke avgjøres i hvor stor grad revisjonsselskapene er i samsvar med regnskapslov og god regnskapsskikk. Det kan i midlertidig konkluderes med at regnskapsmessig behandling av omorganiseringer innad i konsern til dels er uensartet blant de fire revisjonsselskapene. Den til dels uensartede

praksisen gjør at like transaksjoner ikke får lik regnskapsmessig behandling. Påliteligheten blir lav og det kan påvirke sammenlignbarheten.

5.3 Refleksjoner

Ved en omorganisering måles vederlaget vurderes til virkelig verdi eller høyere selv om regnskapsmessig behandling skal være til kontinuitet. Det er et krav i aksjeloven og skatteloven at virkelig verdi skal utarbeides. En harmonisering av disse lovene er et ønske fra lovgiver. At virkelig verdi må utarbeides, men ikke kan legges til grunn ved regnskapsmessig behandling av ikke-reelle transaksjoner synes da tungtveiende. Flere revisjonsselskaper i denne studien mener at virkelig verdi gir selskapet mer beslutningsnyttig finansiell informasjon, når den er pålitelig målt. Det er også presisert av et revisjonsselskap at det er merkostnader forbundet til å fremskaffe en pålitelig måling. Til tross for at virkelig verdi er fremskaffet, kan ikke selskapene tillegge den i ved regnskapsmessige behandlingen.

Det må videre nevnes at det er uheldig at diskusjonsnotatet ikke har satt grensen for kontroll på 90% absolutt, mens NRS 9 Fusjon har gjort dette. Studien viser at overføringer har en uensartet praksis ved denne grensen. Skal formen for omorganiseringen være underordnet, er det ikke noe som tyder på at det skal være ulik grense i diskusjonsnotatet og fusjonsstandarder. Det er heller ikke klart etter diskusjonsnotatet om det skal være konsernkontinuitet og selskapskontinuitet ved regnskapsføring til kontinuitet. Studien her viser også at revisjonsselskapene mener at denne uklarheten gjør at begge kan benyttes. Dette skaper også ulikheter i forhold til om omorganiseringen var gjennomført som fusjon eller fisjon. Videre er det uheldig at konserndifferanse har to ulike betydninger i diskusjonsnotatet og NRS 9 Fusjon. Det er som nevnt tidligere at Norsk Regnskapsstiftelse har som formål å harmonisere de norske standardene med IFRS. IFRS har i lang tid ikke regulert omorganiseringer innad i konsern, og det kan tenkes at Norsk Regnskapsstiftelse avventer sin regnskapsstandard til omorganiseringer innad i konsern er regulert under IFRS. Den til dels ureguleringen av regnskapsmessig behandling av omorganiseringer innad i konsern er uheldig, det viser seg i en uensartet praksis.

5.4 Videre forskning

Resultatene kan bære preg av at studien er gjennomført med et lite utvalg. Det kan være interessant å gjennomføre samme studie med et større utvalg. Videre kan det være interessant å undersøke hvordan selskaper vurderer regnskapsmessig behandling av omorganiseringer innad i konsern. Det ble forsøkt i studien å gjennomføre undersøkelsen av norske aksjeselskapet i konsern. Det ble forsøkt hentet ut fusjon- og fisjonsbeslutninger fra Brønnøysundregistrene, men det var ikke mulig avgrense søket til konsernselskaper. *”Enhetsregisteret i Brønnøysund skal inneholde opplysninger om konsern og foretaksgrupper. Alle enheter som inngår i konsern eller foretaksgruppe har plikt til å sende melding til Enhetsregisteret”*(Brønnøysundregistrene). Til tross for at informasjonen finnes hos Brønnøysundregistrene var det ikke mulig å få informasjon om dette. *”Opplysninger om registrerte konsern/foretaksgrupper vil ikke være tilgjengelig for allmennheten”* (Brønnøysundregistrene). For å avdekke overføringer innad i konsern vil det også være nødvendig å vite hvilke selskaper som er i konsern, for å så eventuelt lete i noter etter informasjon om slike overføringer. En mulig løsning for videre forskning kan således være å undersøke kjente konsernselskaper, for å avdekke hvordan disse har foretatt den regnskapsmessige behandlingen av omorganiseringer innad i konsernet.

6 Referanseliste

- Adams, J., Khan, H., Raeside, R., & White, D. (2007). *Research methods for graduate business and social science students*. Los Angeles: Sage.
- Andenæs, M. H. (2006). *Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper*. Oslo: M.H. Andenæs.
- Berulfsen, B., & Gundersen, D. (2003). *Fremmedordboken*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Bettmo, H., Drake, M., Huneide, J.-E., & Schwencke, H. R. (1994). *Konsernregnskap*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Bettmo, H., Granlund, R., Gøbel, A., & Hestås, K. (2000). *Konsernregnskap*. Oslo: Den norske revisorforening.
- Bryman, A., & Bell, E. (2007). *Business research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Brønnøysundregistrene. Registrering av konsern og foretaksgrupper. Hentet 01.03.2011, fra <http://www.brreg.no/registrering/konsern.html>
- Bråthen, T. (2008). *Selskapsrett*. Oslo: Focus.
- DnR. Slik bruker du revisor. Hentet 16.05, 2011, fra <http://www.revisorforeningen.no/?did=9254343>
- DnR. (2007). *Egenkapitaltransaksjoner*. Oslo: Den norske revisorforening.
- DnR. (2009). Endring i NRS 9 Fusjon. *Revisjon og Regnskap*(1).
- Eckhoff, C., Jacobsen, K., Kolbjørnsen, J., Nilsen, P. H., & Tystad, R. (2005). *Omdanning av virksomhet*. Oslo: Den Norske revisorforening.
- Eklund, T., & Knutsen, K. (2003). *Regnskapsanalyse med årsoppgjør: aktiv bruk av regnskapet*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Elling, J. O. (2002). *Årsrapporten: teori og regulering*. København: Gjellerup.
- FIN. (1998). *Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)*.
- FIN. (1999). *Lov om revisjon og revisorer (revisorloven)*.
- Finanstilsynet. (2009). Revisors rolle og oppgaver, og tilsynet med at dette blir tilfredsstillende ivarettatt. Hentet 16.05, 2011, fra <http://www.finanstilsynet.no/no/Revisjon/Informasjon/Artikler-og-foredrag/Revisors-rolle-og-oppgaver-og-tilsynet-med-at-dette-blir-tilfredsstillende-ivarettatt/>
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation*. Newbury Park, Calif.: Sage.

- Handeland, Ø., & Schwencke, H. R. (1999). *Regnskapsloven med kommentarer*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Huneide, J.-E., Pedersen, K., Schwencke, H. R., & Haugen, D. O. (2010). *Årsregnskapet i teori og praksis 2009* (Vol. 11. utgave, 1. opplag 2010) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jacobsen, F. B. (2000). *Festskrift til Finn Berg Jacobsen: 60-årsdag*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- JD. (1997). *Lov om aksjeselskaper (aksjeloven)*.
- Johannessen, A., Kristoffersen, L., & Tufte, P. A. (2005). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johnsen, A., & Kvaal, E. (1999). *Regnskapsloven : kommentarer til lov av 17. juli 1998 nr 56 om årsregnskap m.v.* Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Kristoffersen, T. (2008). *Regnskapsteori: med introduksjon til internasjonale regnskapsstandarder (IFRS)*. Bergen: Fagbokforlag.
- Kvifte, S. S. (2004). Regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser. *Magma*, nr. 5.
- Kvifte, S. S. (2008). Regnskapsføring av omorganiseringer – et regulatorisk vakuum. *Praktisk økonomi & finans*, nr. 1.
- Langli, J. C. (2010). *Årsregnskapet*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- NorskRegnskapsstiftelse. (2006a). Brev til høringsinstansene. *Høringsutkast til Norsk RegnskapsStandard - Omorganiseringer*.
- NorskRegnskapsstiftelse. (2006b). Høringsutkast omorganiseringer. Hentet 13.02, 2011, fra <http://www.regnskapsstiftelsen.no/?did=9277847>
- NorskRegnskapsstiftelse. (2007). Tilbaketrekking av høringsutkast. Hentet 13.02, 2011, fra <http://www.regnskapsstiftelsen.no/?did=9324144>
- NorskRegnskapsstiftelse. (2010). Statusrapporter. Hentet 13.02, 2011, fra <http://www.regnskapsstiftelsen.no/a9018864/Statusrapporter>
- NOU. (1995:30). *Ny regnskapslov*.
- NOU. (1996:3). *Ny aksjelovgivning*.
- NOU. (2003:23). *Evaluering av regnskapsloven*.
- NRS. (2000). (D) Regnskapsføring i selskapsregnskapet av overdragelser mellom selskaper i samme konsern: Norsk Regnskapsstiftelse.

- NRS. (2006). (F) Fisjon: Norsk Regnskapsstiftelse.
- NRS. (2009). 9 Fusjon: Norsk Regnskapsstiftelse.
- NRS. (2010). (F) Virksomhetskjøp og konsernregnskap: Norsk Regnskapsstiftelse.
- Ot.prp. nr. 23 (1996-97). *Om lov om aksjeselskaper (aksjeloven) og lov om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven).*
- Ot.prp. nr. 42 (1997-98). *Om lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven).*
- Ot.prp. nr. 43 (1998-99). *Om lov om endringer i regnskapsloven mv.*
- Ot.prp. nr. 55 (2005-2006). *Om lov om endringer i aksjelovgivningen mv.*
- Ot.prp. nr. 89 (2003-2004). *Om lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) og enkelte andre lover (gjennomføring av EØS-regler om anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder m.m.).*
- PricewaterhouseCoopers. (2008). Oppkjøp og fusjoner. *Mentor, nr. 3.*
- Quinton, S., & Smallbone, T. (2006). *Postgraduate research in business: a critical guide.* London: Sage.
- Ryan, B., Scapens, R. W., & Theobald, M. (2002). *Research method and methodology in finance and accounting.* London: Thomson Learning.
- Smith, M. (2003). *Research methods in accounting.* London: Sage.
- Sættem, O. (2006). *Bedriftens finansregnskap: en caseorientert tilnærming.* Molde: LOS forlag.
- Zimmer, F. (2010). *Bedrift, selskap og skatt: skattlegging av næringsdrivende, selskaper og eiere.* Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguiden under ble sendt til informanten i forkant av intervjuet. Intervjuguiden er semi-strukturert og la føring for en samtale rundt regnskapsmessig behandling av omorganiseringer innad i konsern. Oppfølgingsspørsmål ble stilt i det omfang det var nødvendig.

Intervjuguide

1. Informasjon til intervjuobjektet

2. Benyttes det veiledning ved regnskapsmessig behandling av omorganiseringer?

3. Det vil stilles samme spørsmål innenfor seks typetilfeller:

- Fusjon gjennomført som vertikal og horisontal fusjon
- Fisjon gjennomført som ren fisjon og fusionsfusjon
- Overføring gjennomført som tingsinnskudd og pengevederlag

3.1 Hvilke forhold er bestemmende for den regnskapsmessige behandlingen?

- Uavhengighetsdimensjonen
- Innholdsdimensjonen

3.2 Hvilken grense legges det til grunn i eierforholdet?

3.3 Hvilke andre kriterier vurderes?

3.4 Legges selskaps- eller konsernverdier til grunn ved kontinuitetsgjennomskjæring?

4. Hvilke verdier gir regnskapet mer beslutningsnyttig finansiell informasjon?